БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЗВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958 ИЮЛЬ 31 ЧЕТВЕРГ № 151 (4121)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

СЭКП обкомунда болгаш облкүүскомда (1 арын).

Сиген белеткелиниң планын тараа ажаап алыышкынының бетинде доозар (1 арын).

К. Салыы. — Тес-Хемде мал чемнери белеткээри хожудап турар (1 арын).

ЧЕЧЕН ЧОГААЛДЫ ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛЫ-БИЛЕ ХОЛБАШТЫРАР: хурал мурнундагы бодалдар болгаш саналдар (2 арын).

О. Саган-оол.— Чогаалчыларның хуралынга холбаштыр (2 арын).

Ф. Тупицын.—Техника септелгезин өйшаанда бедик шынарлыг чорудар (3 арын).

Чер болгандан бижип турары (3 арын).

Колхозта тудуг ажылы (3 арын).

А. Тамдың-оол. — Көдээ Советтер ажылынче улуг кичээнгей салыр (3 арын).

Бедик деннелге чөвүлел хуралды саат чокка эрттиреин улустар негеп турар (4 арын).

Багдад керээзиниң чөвүлелиниң сессиязы (4 арын).

Ливан — Араб күрүне (4 арын).

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың чиик атлетиктериниң командаларының маргылдаазы (4 арын).

А. Шаханов. — Делегей байдалының допчуулалы (4 арын).

Д. Эйзенхауэрге, Г. Макмилланга болгаш Ш. де Голльга Н. С. Хрущевтуң чагаалары

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев чазактар баштыңнарының доп-дораан ужуражырының дугайында айтырыг талазы-биле харыы чагааларны Д. Эйзенхауэрге, Г. Макмилланга болгаш Ш. де Голльга июль 28-те чоруткан.

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң районунда тургустунган онза дүшкүүрлүг байдалды Совет чазак баримдаалаш. КНО-нуң чингине секретарының киржилгези-биле ССРЭ-ниң, АКШ-тың, Великобританияның, Францияның болгаш Индияның чазактарының баштыңнарының Чөвүлел хуралын доп-дораан чыылдырары эргежок чугула деп Президент Эйзенхауэрге харыызында Н. С. Хрущев чугаалап турар.

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң районунда байдалды чугаалажып көөр төлөде, Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң тускай хуралын чазактар баштыңнарының киржилгези-биле талаштыг чыылдырар дугайында июль 22-деги туружундан АКШ-тың чазаа ойталаан, ол айтырыгны КНО-нуң Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң аная сессиязынга база катап шилчидерин саналдап турарын Президент Эйзенхауэрниң харыызы көргүзүп турар деп Н. С. Хрущевтуң чагаазында чугаалап турар. Н. С. Хрущевтуң чагаазында айтып турарындан алырга, ол саналды ам британ премьер Макмиллан база деткип турар.

Ынчангаш беш күрүнелериниң чазактар баштыңнарының дүрген-не ужуражырының дугайында дугуржуп алган чорукту хөөрүдериниң курузу кылдының турар деп Хрущев чагаазында чугаалап турар. Бис ону хүлээп ап шыдавас бис.

КНО-нуң чингине секретарының киржилгези-биле беш күрүнелериниң чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралын саалал чокка чыылдырар дугайында саналды француз чазактың баштыны де Голльдуң июль 26-да харыызында деткип турар бодалынга Совет чазак ханыышкынын илередип турар деп бодунуң чагаазында Н. С. Хрущев медеглеп турар. Ол ужуражыышкынны Европага болдурар дугайында де Голльдуң саналын Совет чазак база деткип турар. Чөвүлел хуралды Нью-Йоркка, Женевага, Венага, Парижке азы бүгү киржикчилериниң туралаан-на черинге чыылдырарынга Совет чазак мурнуку хевээр база-ла удурланмайн турар. Москвага ужуражыр дугайын дугуржуп аптар болза, Совет чазак база-ла байыр челирер апаар ийик.

Кажан чыглырының талазы-биле кандыгыл дизе, Совет чазактың саналданы июль 28-тин хүнү АКШ-ка эмин эртир дүрген деп Президент Эйзенхауэр бир-тээ медеглээн төлээде, ССРЭ өске-даа хүнде белен болгаш беш күрүнелериниң чазак баштыннарының Чөвүлел хуралынга киржиринге АКШ кажан белен болурул деп айтырыгга тодаргай харыыны АКШ-тан алырын күзеп турар деп Н. С. Хрущев чагаада чугаалап турар.

Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң аная хуралының хүнүнүң дугайын Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң кежигүннериниң доктаамал төлөлекчилери чугаалашсын деп британ премьер Г. Макмилланның июль 26-дагы чагаазында саналы болза болунуң июль 22-де саналындан ооң ойталааны болган деп Н. С. Хрущев харыызында айтып турар, ооң июль 22-де саналыбиле Совет чазак шуут чөпшээрежип турган.

Н. С. Хрущевтуң харыызында чугаалап турары: «Улуг күрүнелерниң чазактар баштыннарының чөвүлел хуралын чорудары эргежок чугула деп Совет чазак мурнуку хевээр санап турар. Бистин июль 19-та саналдаан чурумувусту өлүгаар чазак баштыңнарының чөвүлел хуралын чорудары Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң дайын конфликтизин узуткаарының ажыктыг аргазы болур ийик. Ынчангаш КНО-нуң чингине секретарының киржилгези-биле беш күрүнелериниң чазак баштыңнарының чөвүлел хуралын саадал чокка чыылдырар дугайында саналды чептүү-биле барымдаалаар деп болуңарның чагааларда силериниң санап турарыңарны бис ханыышкын-биле демдеглеп тур бис, ол чорук бо айтырыг талазы-биле Совет чазактың саналындан карышпайн турар деп чүвени билип турар бис».

Одесса, Киев областар тараа белеткелдериниң планын хуусаа бетинде күүсеткен

СЭКП ТК-ның февраль болгаш июнь Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, алган хүлээлгелерин күүсетпишаан, Одесса областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күрүнеге тараа садарының болгаш дужаарының планын (кукуруза чокка) 102 хуу күүсеткен. Бо чылын 30,8 миллион пуд тарааны, ооң иштинде 30,3 миллион пуд кызыл-тасты күрүнеге дужааган болгаш саткан. Областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери боттарының аргаларын санап көргеш, пландан ажыр 9 миллион пуд тарааны күрүнеге садар болгаш дужаар деп шиитпирлээннер. Ол хүлээлгеге кириштир 1,6 миллион пуд тарааны белеткээн. Пландан ажыр күрүнеге тараа дужаары болгаш садары үргүлчүлеп турар. Областың колхозтары болгаш совхозтары бо чылын кукуруза-биле кады шупту 46 миллион пуд тарааны, ооң иштинде 34 миллион пуд кызыл-тасты база 10 миллион ажыг пуд кукурузаны күрүнеге садар болгаш дужаар.

* * *

СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, алган хүлээлгелерин күүсетпишаан, Киев областың колхозтары болгаш совхозтары тараа белеткелдериниң чыл планын хуусаа бетинде 100,2 хуу күүсеткен. Күрүнеге 8 миллион 74 муң пуд азы эрткен чылдың ол үезинге бодааргa 3,8 миллион пуд хөй тарааны күрүнеге дужааган болгаш саткан. Областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери пландан ажыр 2,5 миллион пуд тарааны күрүнеге бээрин хүлээгеннер. Колхозтар болгаш совхозтар сүт дужаарының чартык чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Бо чылын пландан ажыр 20 муң тонна сүттү болгаш 6 муң тонна эштi күрүнеге садар деп хүлээнген.

СЕРИИН ТАЙГАЛАРДА

Сүт-Хөл районнуң «Алдан-Маадыр» колхозу 9 муң ажыг бода болгаш шээр малдарны Манчуректин, Баян-Болдуң тайгаларынче чайлаглаткан.

Ооң иштинде 100 ажыг инекти, 80 хаванны, 3500 хой, өшкүнү одарладыр семиртилгеге тургузуп, тус-тус деңзилеп көрүп турар.

Малдың деңгилдези эрткен чылдардан эки. Ылаңгыя хойжу Сегбениң, өшкү кадарчызы Семис-оолдуң, инек кадарчылары Дамдыңның, Бопуянның малдары эки деңгилделиг.

Сиген белеткелиниң планын тараа ажаап алыышкынының бетинде доозар

* *

Чарыш улам сорук киирген

КАРА-ТАЛ. (Телефон-биле). Көдээниң амгы кол кичээнгейи мал чеми белеткээринче угланган. Чаа-Хөл районда «Тиилелге» колхозтуң сиген шөлдеринде 90 ажыг кижи дөрт звено кылдыр үстүп алган ажылдап турар. Колхозта парторганизация секретары эш Суктерниң редакцияга дыңнатканы болза:

— Бо чылын 2540 тонна сиген белеткээр планныг бис. Ону чогуур өйүнде күүседип шыдаар күш-даа, бүгү аргалар-даа колхозта бар. Сигеннiң үнүжү база мурнуку кайыдаа чылдардан эки болган. Сиген кезилдезинде 5 тракторлар, 1 ат машинаны бар, а машинага кестинмес черлерде хол кадыырларлыг 30 кижи ажылдап турар.

Баштайгы хүннерде ажылдың темпизи кошкак турган. Чаъс-боран аяскан, колхоз баштаар чери болгаш парторганизациязы ажылдың чурумун экижидеринче угланган боттуг хемчеглерни алган. Колхозчу ишчилериниң механизаторлар биле демниг ажылдаанының түнелинде 154 гектарның сигенин кескен, 225 тоннаны 30 сараат кылдыр тургускан.

Мал чемин тараа ажаалдазы эгелээр бетинде бүрүн белеткеп алыры дээш бүгү ажыл участокторунда колхозчулар амгы үеде сиген ажылынче хаара туттунган. Ортаа-Хемде болгаш Куйлуг-Хемде малчыннар звенолары бо аразында база эвээш эвес сигенни белеткээн. Бо талазыбиле Чыргал-оол, Дамдын оларның үлегерлиг ажылы илерээн.

Кара-Тал суурдан колхозтуң конторa ажылдакчылары колдаан 22 кижи составтыг бригада база тургустунган. Олар пятница, суббота болгаш воскресенье санында сиген шөлдеринге барып ажылдарын чурумчуткан. Ол ажылды эгелээнинiң баштайгы хүнү июль 27-де бригада 10 тонна сигенни бөлүп сараттаан.

Силостуң ылаңгыя кышкы үеде малга чемгир хоолулуун каш чылдың практиказы улам-на бүзүреткен. «Тиилелге» колхоз бо чылын 1700 тонна силос белеткээр планныг. Бо талазы-биле беш траншеялар, бир чартык башня кылдынган. Колхозтуң силостаарынга олурткан 56 гектарда тооруунуң болгаш 80 гектарда кукурузазының үнүжү дыка эки, 140 гектарда зеленка база чаагай үнген.

Силос салыр ажылды тускай звено чорудуп турар. Олар июль 29-ка чедир 146 тонна силосту салган. Ажылдың бүдүнгүрү, эки шынары дээш чарыш кижи бүрүзүн улам сорук киирген.

134 тонна силос салдынган

Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозу 2696 тонна сиген, 600 тонна силос белеткээр планныг. Малга четчир санныг чемни белеткеп алыры-биле колхозчулар күженишкиннiг ажылдап турар. Хорумнуг-Ойда аныяктарның 17 кижиден тургустунган бригадазы быжыглаттынган.

Сиген кезилдезинде фермалар ажылдакчылары, малчыннар болгаш ажыл кылып шыдаар колхозчу бүрүзү ажылдап турар. 134 тонна силосту салып дооскан. Хөй-ниитиниң чемненилгезин, агитация ажылын эки организастап, бүгү күштү сиген кезилдезинче угландырза-даа, бүдүн айның дургузунда үүгле 42 тонна сиген кезип белеткеп алганын айтыр херек.

Кукурузаның ажаалдазынче кичээнгей салыр

Каа-Хем районнуң чамдык колхозтары эрткен чылга чедир-ле кукуруза олуртуп өстүрерин чугулага көрбейн келген. Ол культураның шөлү бо чылын элээн калбарган. Чайгы ажаалда четпес болганындан кукурузаның үнүжү ындыг-ла эки эвес, ылаңгыя бок үнүштер көвүдээнин база айтыр херек.

Сарыг-Септиң машина-трактор станциязының коллективинден 140 ажыг кижи июль 26-да «Октябрь 14 чылы» колхозтуң 160 гектар кукурузазының бок үнүштерин аштап шефтээн. Ажыл организастыг эрткен. Кукурузаның чайгы ажаалдазынче ам-даа кичээнгей салыры негеттинин турар.

Сиген белеткелинде четпестерни чайладыр

Чөөн-Хемчик районнуң девискээринде бо чылын сигенниң үнүжү эрткен чылдыынга дөмейлээрге дыка эки. «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери төрээн колхозунуң экономиказын улам быжыглап, малдың баш санын өстүрер планны ажыр күүседип, ооң продуктулуун бедиринге эргежок чугула мал чемин четчир кылдыр белеткеп алырын хүлээнгеннер.

Колхоз бо чылын 3500 тонна сиген, 2200 тонна силос белеткээр планныг. Артель баштаар чери, ында партия организациязы колхозчуларның инициативазын деткивейн, харын мал чеми белеткээр ажылды ала-чаягаарладып турары кайгамчык. Чүл дээрге, ат-биле сиген кестирер 8 машинаның үүгле 6-зы септеттинген, 7 дырбаштың 5-жи ажыглалга кирер кылдыр белеткеттинген турда сиген кезилдези июнь 25-те эгелээнин чугаалаарга четчир. Хол-биле кестирер 60 кадыырдан 40-ни ажыглап турар. Сигенчилериниң 4 звенозундан 2 звено июль 15-тен эгелеп сиген кезилдезинче кирген. Сиген кезилдезин организас чок эгелээнинiң түнелинде бүдүн ай дургузунда үүгле 225 тонна сигенни, 64 тонна силосту белеткеп алган. Сиген кезилдезинге ажылдап шыдаар колхозчуларның барык чартык хуузу ажылдап турар.

Бригадирлер Д. Кызыл-оол, С. Дүүштей сигенчилериниң күш-ажылын шын организаставайн турар. Ажылга эртен озалдап (10—11 шактарда) үнгеш, кежээ 5—6 шаа үезинде тарай бээр чорук чанчыл апарган. Ажылдың шынары кудуг. Чижээ, Х. Бюрбюнүң удуртканы аныяктар звенозунуң кескен сигенге ирип-чыдып, шынары бакшыраа турар. Сигенни курдалып, чогуур үезинде сараттаарынче кичээнгей салбайн турары кайгамчык.

Сигенчилер звенозунда көргүзүг самбыразы чок, кижи бүрүзүнүң ажылдаан чижээ билдинмес, учетту шын кылбайн турар. Үр чылдарда зоотехниктеп ажылдан келген эш Пельчит силос салырынче кичээнгей салбайн турар. Арыг-Бажында салдынган 64 тонна силосту 3 хүн салган. Ону дузавайн, ат-биле дырый бастырбайн, үүгле онгар биле деннежирге хөөп казаны силос салырының чурумун үреп, деңзи талазы-биле шын эвес болганын колхоз даргазы Торжу, көдээ Совет даргазы Агбаан-Шыырапты дүвүретпейн турары өлдептиг.

Сиген кезилдезинде четпестерни чайлаткаш, дужут ажаалдазының бетинде сиген белеткээр планны күүседири дээш бүгү күштү организастаар үе келген.

Д. ЧЫМБА.

Ажылчыннар сиген белеткелинде

«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыннары ында партия организациязының башталгазы-биле сиген белеткелин эки чорудуп турар 12 ат машинаныг, 24 аттыг 32 кижи амгы үеде Сөөктүг-Деңи, Иштин-Хем деп черлерде хайнышкынныг ажылдап турарлар.

Совхозтуң сиген белеткээр, силос салыр планын август айның баштайгы чартыында күүседир дээш социалистиг чарыш бригадалар, звенолар аразында калбарган. Чарышның тыңнелин 5 хонгаш-ла үндүрүп турар.

Партия организациязы агитаторларны бригадаларда быжыглаан. Олар делегей байдалының, Совет Эвилелиниң иштики болгаш даштыкы байдалының база областың амыдыралының дугайында лекцияларны, беседаларны болгаш солун номчулгаларын сигенчилер ортузунда калбартып турар. Бригадаларда агитаторлар агитхуудустарны довтаамал үндүрүп, көргүзүг самбыраларын организастап турарлар.

СЭКП обкомунда болгаш облкүүскомда

Областың районнарының, колхозларының, тус-тус тудуг бригадаларының аразында тудуг талазы-биле социалистиг чарыштың 1958 чылдың баштайгы чартыында чорудуп келгениниң түнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш облкүүскомда чоокта чаа чугаалажып көрген.

Тудуг талазы-биле социалистиг чарышка дээре көргүзүглерни өвүр районнуң колхозтары, ооң иштинде «Коммунизмче орук», Чөөн-Хемчик районда «Искра» көдээ ажыл-агый артельдери чедип алган. Ол ышкаш Сүт-Хөл районнуң колхозтары, Чөөн-Хемчиктиң чамдык көдээ ажыл-агый артельдери баштайгы чартык чылда тудуг талазы-биле үүгээр көргүзүглерлиг болган. Ындыг болза-даа областың колхозтарында тудуг ажылдары дыка багай чорудуп турар. Тудуг ажылдарының планнарын ылаңгыя Бай-Тайга, Чаа-Хөл, Улуг-Хем, Таңды районнарның колхозтары бо чылдың баштайгы чартыында барык үскенин СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш облкүүском демдеглээн.

Районнар, колхозтар болгаш тудуг бригадаларының аразында СЭКП обкомунуң база облкүүскомнуң шилчиир Кызыл туктарын тус-тус тывыскылаан. Районнар аразында шилчиир Кызыл тукту чурталга бажыңнар тудар чыл планын 50 хуу, мал кажааларын—76,0 хуу, бүдүрүлге тудугларын кылырын 35,7 хуу күүсеткен Чөөн-Хемчик райондан (партия райкомунуң секретары эш **Дилгижек**, райкүүскомнуң даргазы эш **Красный**) дедир алгаш, чурталга бажыңнар тудар чыл планын 54,7 хуу, мал кажааларын—85 хуу, культура-амыдыралдың тудугларын кылыр планын 42,8 хуу күүсеткен өвүр районга (СЭКП райкомунуң секретары эш **Лопсан-Серен**, райкүүскомнуң даргазы эш **Бойду**) тывыскан.

Колхозтар аразынга шилчиир Кызыл тукту Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозундан дедир алгаш, чурталга бажыңнарын тудар планын 100 хуу, мал кажааларын — 150,3 хуу күүсеткен өвүр районнуң «Коммунизмче орук» (даргазы эш **Шаалы**, партия эге организациязының секретары эш **Дыртык**) көдээ ажыл-агый артелинге тывыскан.

Тудуг бригадаларының аразынга шилчиир Кызыл тукту чурталга бажыңнарын тудар планын 93,3 хуу, мал кажааларын — 30 хуу, культура-амыдыралдың тудугларын кылыр планын 50 хуу күүседирин чедип алган Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтуң тудуг бригадазынга хевээр артырган.

Чурталга бажыңнарын, мал кажааларын тудар, бүдүрүлгенин, культура-амыдыралдың тудугларын кылыр планнарны чылдың сөөлгү чартыында долдур болгаш ажыр күүседирин хандырар төлөде, социалистиг чарышты колхозтар, бригадалар, звенолар, тус-тус тудугжуларның аразынга улам калбартырын, колхозтарда тудугның шынарын экижидеринче чогуур кичээнгейни угландырарын областың көдээ ажыл-агый эргелелинге, СЭКП райкомнарынга база райкүүскомнарга партия обкомунуң бюрозу болгаш облкүүском дааскан.

ТЕС-ХЕМДЕ МАЛ ЧЕМНЕРИ БЕЛЕТКЭЭРИ ХОЖУДАП ТУРАР

Ниитиниң мал ажылын улам ынай хөгжүдер, ооң продуктулуун бедидер талазы-биле партияның болгаш чазактың салган төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиннiг күүседир чорук көдээниң ажыл-ишчилериниң эң чугула сорулгазы болуп турар. Бир тээ малдың баш санын өстүрер, продуктулуун көвүдедир үүве болганда, мал ажылын хөгжүдеринге эң-не таарымчалыг байдал херек, хамыктың мурнунда малга четчир чем-суурну белеткээри онза негеттинер. Бир эвес хөй чем-суурну белеткевес болза, ниитиниң мал ажылының хөгжүлдези чедиишкиннiг болуп шыдавас.

Тес-Хем районнуң колхозтарында мал чемнериниң белеткелиниң чоруп турар байдалын көргүзерге мындыг. Көдээ ажыл-агый артельдери болгаш МТС июль 25-ке чедир 1654 тонна сигенни кезип белеткээн. Ындыг-даа болза мал чемнери белеткээр ажыл кончуг ооҗум чоруп турарын демдеглээр херек.

Сиген ажаап алыышкыны эгелээнинден бээр барык бир ай ашкан. Районнуң бүгү колхозтары 15 муң тонна сигенни, 2 муң тонна силосту белеткээр планныг, ындыг турбуже чоокку хүннерге чедир сиген белеткээриниң планы 11 хуу, силос салырының планы 25 хуу күүсеттинген чорук сиген ажаап алыышкынында ажылдап турар колхозчуларның болгаш механизаторларның күш-ажылын бедик бүдүрүкчүлүг организаставаны-биле тайылбырлаттынар. Сиген ажаап алыышкынының графиги күүсеттинмейн турар.

Тес-Хем МТС (директору эш Жигалов, кол инженери Дмитриев) мал чемнерин белеткээр ажылга белеткел чок ужурашкан, септеттинмээн сиген кезер машиналарны болгаш сиген бөлер дырбаштарны колхозтарже үндүргүлээн. Ынчангаш сиген шөлүнге машиналарның хөй кезин үргүлчү үрелер чорукка таварышкан. «Ак-Эрик» колхозунче МТС-тин чоруткан трактор агрегады дыка багай ажылдап келген. Ында «ДТ-54» деп тракторнуң кожуг машиназы үргүлчү үрелип келген ужурунда 18 хонук иштинде аная турган. Ленин аттыг колхозтуң Ү. Шынаа девискээринде ажылдап турар сиген бригадазында трактор агрегады бүдүрүкчүлүг эвес ажылдап турар. Үк агрегат 2400 гектар черниң сигенин колхозка кезип бээр хүлээлгелиг, ындыг турбуже бир ай үенин дургузунда деңгүп-ле 100 га хире черниң сигенин кескен. Ында ажылдап турар механизаторлар Арагачы биле Сагалаков ийи хүн иштинде үүгле септелге кылырынга өйлешкен.

«Чодураа» колхозта, барган сиген машиналары үрелгеш 7—8 хонуктарда ажыл кылбаан. Машиналарны эки септевээнинден, артык кезектер чедишпезинден элээн хөй машиналар ажыглаттынмайн, оларның үүгле 50 хире хуузу сиген ажаап алыышкынында ажылдап турар. МТС-тиң удуртукчулары мал чемнерин белеткээр талазы-биле партияның болгаш чазактың айтыышкыннарын харыысалга чок күүседип турарын үстүнде фактылар тодарадып турар. СЭКП-нин Тес-Хем райкому болгаш райкүүском МТС директору эш Жигаловтуң ажылында улуг четпестерни эки билир хирезинде-ле чогуур хемчеглерни албайн, ооң эренгей чугаазынга, «аазаашкыннарынга» мынчага эптежип турары өлдептиг.

Ленин аттыг колхозтуң даргазының оралакчызы эш Янчып, тудуг бригадири Сундуй мал чемнерин белеткээринче колхозчуларны организастаарының улуу, харын бо чугула кампаниянның кидин түүк үезинде ийи-үш хонуктарда арагалап турган, бо колхоз бүдүн ай дургузунда 904 тонна сигенни белеткээн азы сиген ажаап алыышкынының планын үүгле 11,6 хуу күүсеткен. Силос салырының планы ооҗум чоруп турар.

«Чодураа» колхоз (даргазы И. Биче-оол) бо чылын 3700 тонна сигенни, 600 тонна силосту белеткээр планныг. Июль 25-ке чедир 344 тонна сигенни белеткээн, силос салырының планын 28 хуу күүсеткен.

Сиген кезилдезинин талазы-биле үүгээр деп санадып турар «Ак-Эрик» колхозта байдал үстүнде колхозтардан улуг дээредевес. Колхозтарда ам бо хүннерде силос оңгарларын казар, эрги оңгарларны аштап арыглаар дугайында чугаалар болуп турар болза-даа херек кырында бо ажылды бүрүн дооскан чаңгыс-даа колхоз чок. «Ак-Эрик» колхозунуң—6, Ленин аттыг колхозтуң—5 оңгарлары ам-даа аштаттынмаан. Районнуң колхозтарында мал чемнериниң силостаашкыны хожудап, бадылаттынган графикти үргүлчү үреп, күүсетпейн турар.

Сиген ажаап алыышкынында ажылдап турар колхозчуларның болгаш механизаторларның ортузунга социалистиг чарыштың боттуг түүнели дээш ажыл чоруттунмайн турар. Партия райкому болгаш колхозтарда партия эге организациялары организакчы ажылды күштелдирип, чарышты чогуур деннелинге чедир калбартып, тайылбыр ажылын үзүктелиишкин чок чоруткан болза, мал чемнерин белеткээр ажыл мындыг хожудаашкынга турбас ийик.

«Чодураа» колхозтуң сиген бригадаларында агитас-массалыг ажыл дендин четпес тургустунган. Бригаданың төвүнде лозунг, плакаттар чок. Агитхуудустар үнмейн турар. Колхозта партия эге организациязының 20 ажыг агитаторларындан маңаа ажылдаары-биле кымны-даа тодаргай быжыглаваан. Партия организациязының секретары эш Самдан чамдык кижилерни саазын кырында быжыглаан, олар ажыл кылбаан, секретарь боду безин ийи чаңгыс келгенде агитация ажылын сонуургавайн, чеже га чер кескенин, чеже тонна сиген бөлгенин билип алгаш чоруй барып турган.

Ленин аттыг колхозта эш Сыгыртаа секретарылаан партия эге организациязы политкижизидилгелиг болгаш агитас-массалыг ажылды сулаткан. Агитхуудустар үнмейн, беседалар, солун номчулгазы ховар чоруттунуп, көргүзүг самбыразы чок болуп турар. Колхоз төвү —Теректиг-Хем суурда, чамдык сүт-бараан фермаларында массалыы-биле арагалаар чоруктар сөөлгү үеде деңгеп турар апарган. Колхозтуң чамдык удуртукчулары безин арагалап, хулиган херекти үүлгедиринге чедип турар. Партияның политиктиг ажылын күштелдирип, арагалаар чоруктарга удур шиитпирлиг хемчеглер алыр турбуже эш Сыгыртааның бис-даа ат болдувус, шагдаа чорудуп бээрин дилеп тур бис, күш четирбейн тур деп медеглеп турары окта таарышпас. Бо колхозта мал чемнериниң белеткели дыка четпес чоруп турарының чыддагааны ол.

«Ак-Эрик» колхозтуң Чөөгейде бригадазынга агитас-массалыг ажылды кызыы чорудуп турган. Ол бригада июнь 24-тен эгелеп ажылдап киргеш, бир ай ажыг ажылдаан. Райондан, областан келген сургавчыларның кылган беседаларын санаваска, маңаа беседалар, лекциялар ховар номчуттунуп турган. Партия эге организациязының секретары эш Нюрсат моон сонгаар агитаторларның ажылын диргизип, оларга практиктиг луза чедирери чугула.

СЭКП Тес-Хем райкомунуң секретарылары эштер Аракчаа, Сычев, райкүүском даргазы эш Оолак сиген, силос белеткээриниң талазыбиле колхозтарга ам-даа четпес дузалажып, удуртулганы күштелдирбейн, негелдени кошкак салып турар. Райком болгаш райкүүском мал чемнери белеткээр ажылдың чоруп турарындан чогуур түүнелли боттарынга кылгаш, сиген белеткелиниң планын чогуур үезинде күүседири-биле бүгү-ле болдунар хемчеглерни алыры онза негеттинин турар.

Бо чылын районнуң девискээринде сигениниң үнүжү кайгамчык эки болган. Сиген планын ажыр күүседириниң бүгү аргалары бар. Колхозтар болгаш МТС мал чемнериниң белеткелиниң планын дүрген күүседир дээш боттарында бар курлавырларны чөп ажыглазары чугула. Бо чугула кампанияны дүрген доозарынче партия эге организациялары агитас-массалыг болгаш кижизидилгелиг ажылын бедик деннелге чедир күштелдиреринiң үези келген. Көдээ ажыл-агый артельдери болгаш МТС сиген ажаап алыышкынынга болгаш силос салыышкынынга колхозчуларның, механизаторларның күш-ажылын бүдүрүкчүлүг болгаш дүрген темпилиг кылдыр организастаар херек.

К. САЛЫЫ,
«Шынның» корреспондентизи.

ЧЕЧЕН ЧОГААЛДЫ ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛЫ-БИЛЕ ХОЛБАШТЫРАР

* * *

ХУРАЛ МУРНУНДАГЫ БОДАЛДАР БОЛГАШ САНАЛДАР

Өөренип көрзе чогуур

Бистиң сураглыг чогаалчывыс Михаил Шолоховтуң мынчаар чугаалааны-ла шын: Чогаалды—литератураны амыдырал-биле нүүртештирип хыналар. Үстүнде лозунгуну удуртулга болдургаш, бистиң чогаалчыларывыс чурумалдыг болгаш амыдыралчы чогаалдарны номчукчуларга бараалгатканнар. Чижээ, Ю. Кюнзегештиң «Найыралдың тугу», С. Тамбаның «Мээн ырым», М. Кенин-Лопсанның «Улуг орук», С. Пюрбюнүң «Чечек» деп шүлүглелиниң альманахта үнген үзүндүлерин үндүргүлээни ол ышкаш «Тыва дугайында рассказтар» деп тыва чогаалчыларның орус дылга очулдуртунган чыылдазы... оон-даа өскелер.

Үстүнде чыылдалар болгаш үзүндүлер номчукчуга чогаалчыларның чаагай белээ. Ынчалза-даа номчукчуның сонуургалын четче хандырбас, идея талазы-биле кошкак, чечен-мерген эвес чогаалдар үнүлеп турарын чажырган херээ бар бе? Чок, ол бүгүнүң чылдагааныи, ону болдуруп турар үүлдериң дугайын чугаалаза эки боор.

Бирээде, бистиң чогаалчыларывыстың профессионалдыг өредилгезиниң мынчага дээр организастаттынмааны.

Ийиде, баштайгы салгалдың суражаан чогаалчылары келир үеде-ги салгалы аныяк чогаалчылар дугайында орта сагыш салбаан. Оларның шүлүктерин (колдады) 1952 чылда-ла үндүргеш, ам үүгле альманахтың ол-бо уштарынга ийи-бирээлеп үндүрүп турар. Үндүрүп турары эки-дир, ынчалзажок уштап башкарыкчы үүлдерлиг база бир чыылданы үндүрее үү-даа канчап барбас, харын чогаалчыларның өг-бүлезинге «чаа оол, чаа уруг» төрүттүүп немежир ийик.

Үште, очулга ажылын сөөлгү үеде үнелевестеп, харын-даа альманахка сөөлзүреди көзүлбестээнин өнжи кайгаар. Шынында-ла, бистиң аныяк тыва литературавыстың чогаалчылары колдуу-ла А. Пушкинден, М. Горькийден, В. Маяковскийден болгаш орус, совет чогаалчыларның чогаалдарының аянынга шуут өөренип, харын-даа орус литератураның ачы-хавыязында бижиир-сиилир апарганын канчап уттур боор.

Оон ыңай. Бирде мындыг чүвени бо-ла дыңнап, эскерип каап болур сен. «Очулдурган чогаалды орузундан тывазындаазындан артык билип аптар-дыр мен. Ынчангаш ном садыындан орузун ап номчуурдур».

Номчукчуларның бо чугаазында чүвениң алдаа-шыны бар-дыр. Үүге? Чоп дээрге, чогаалчылар салбырыдаа, ном үндүрер чер-даа очулганы орта үнелевейн бир хептиң чыттыр очулгазынга алзып, ол чугула айтырыгны көдүрүп үндүрбейн турар. Ынчазарга ацаа харыы кылдыр бистиң тыва дылывыс чевенчээн эвес, харын байлак чечен-мерген дээрзин бадыткап чугаалааш, ол дылды өөренирин күштелдирер херек. Эрги төөгүнү алырга, бистиң бурунгу тывага акын кижи турбаан деп-пе. Чугаажок турган болгу дег. Ындыг болганда улустуң чогаалынның өөредилгезин ханыладырын эргим чогаалчылардан номчукчулар негеп турар.

Очулга дугайын чугаалажып тура, номчукчулар «Капитан уруунун» эргидеги С. Пюрбюнүң харагзаан үндүргени-биле С. Самба-Люндуптуң очулгазын канчап деңнээр боор дижир болгай. Ынчангаш номчукчуларның ол эскерип көрүүшкүнүн өөренип көргеш, очулганы бодунуң оруунче киирер үе келгенин өөренип, борта чогаадыкчы, ынчалза-даа бир бүдүштүг системаны тургузар үе келген.

Номчукчу, **А. БЕГЗИ.**

* *

Чогаалчының идепкейи

Улустуң амыдыралынга идепкейлиг киржири — чогаалчының хүндүлүг хүлээлгези. Совет чогаалчыларның эң аныяк отряды — тыва чогаалчылар боттарының ол хүлээлгезин күүседир дээш элээн ажылдарны кылган. 1930—1940 чылдарда ажылчы араттарның демиселин көргүскен С. Токаның «Төңгүр-оол» деп шиизин, Адачурттуң Улуг дайынының чылдарында чоннуң патриотчу кедүрлүүшкүнүн, тыылдың ишчилериниң шудургу бүш-ажылын көргүскен С. Сарыг-оолдуң «Белек» деп тоожузу, «Саны-Мөге» деп шүлүглелин, О. Саган-оолдуң «Тываның арат чонунуң мурнундан» деп документилиг тоожузун, С. Пюрбюнүн, В. Эренчиннин, Б. Хөвеңмейниң шүлүктерин, коллективизацияның массалыг шимчээшкининиң чылдарында тыва улустуң амыдыралын, тайбың дээш демиселди көргүзүп турар С. Сарыг-оолдуң «Алдын-кыс» деп шүлүглелин, О. Саган-оолдуң «Чептүг шиитпир», «Аржаан» деп рассказтарын, С. Тамбаның, Л. Чадамбаның, С. Сүрүн-оолдуң болгаш өске-даа авторларның шүлүктерин маңаа чижек кылдыр адап болур. Ол чогаалдарның эки талазы болза, дайынчы публицистика-биле чоокшулажып турарында. Шүлүктер колдуунда политиктиг лириканың белүүнге хамааржып турган.

Сөөлгү чылдарда солуннарга, «Улуг-Хем» альманахтың дугаарларынга баснялардан аңгыда, нургулайында кижиниң хууда сеткилин илередип турар, ынакшыл лирикалы карзаттынып турар. Ол—бөгай эвес, үүге дээрге, аныяк тыва шүлүк чогаалының хевир талазы-биле байлакшып турарының барымдаазы-дыр. Ынчалза-даа, шүрүкчүлер ынакшылдың лириказынче эмин эрттир хандааш, чаңгыс талдаар чорукче шилчип турарын демдеглевес аргажок. Риторикадан чайлаар, анза-ла өрөөл хевирлиг шүлүктерде боттуг чурумалдар ховар, уран-чечен эвес боор турар, оортан уштунар херек деп шүүмчүлелди чамдык шүлүкчүлер кыдыра билип алганы маңаа кол чылдак апарган.

Чурт иштинде болгаш даштыкы чурттарда янзы-бүрү болуушкуннар арбын, эртек болгаш техникага улуг эргилделериг, чаа-чаа ажыдышкыннарлыг болган сөөлгү чылдарда тыва шүлүкчүлер ынакшылдың лириказынче кол кичээнгей салып турарын ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң чогаалчыларының съездилериниң бүдүүзүнде шүүмчүлеп көрзе частырыг болбас.

Политиктиг лириканың чогаалдарындан С. Сүрүн-оолдуң «Египеттен холуң ырат!», О. Сувакпиттиң «Коммунистиг партия делгерезин!» деп шүлүктери өлөөн шынарлыг бижиттинген деп санап болур. Сөөлгү үеде көстүп келген Б. Хөвеңмейниң «Харжыгаштар» деп шүлүүн база маңаа хамаарыштыр чугаалап болур. Пейзаж, портрет, бойдустуң болуушкуну чижектиг үүлдерни чоннуң амыдыралы-биле холбаштырып билири шүлүкчүге кайы хире дузалаарын ол чогаал бадыткап турар. Ынчалза-даа ындыг хевирлиг чогаалдар кончуг ховар парзаттынып турар.

Тывага коллективизацияның чылдарының дугайында, областың аныяк үлетүрүүнүң баштайгы базымнарының дугайында улуг хевириниң чогаалдары—шүлүглелдер, балладалар, романнар, тоожулар ам-даа тургустунмаан. Бижиттинген шүлүктер уран-чечен мергежилдиң негелдезин бүрүн хандырбайн турар, хевир талазы-биле чаа үүл чок, биеэги-ле эрги хемчээлдерни барымдаалаан, хөй удаа дакпырлап каапкан деннелгелерни ажыглаан, сөстүң байлаан шоолуг херекке албаан, мырыңай чевен дептер дээрге арай эгенчиг чогаалдар көвүдеп турар. Ылангыя аныяк шүлүкчүлер чаа бодунуң темазын шилип алырын, бодунуң үнүн, аянын тыварын, шүлүктүң онзагай хемчээлдерин, рифмаларын, строфаларын ажыглаарын оралдашпайн турарындан мурнунда-ла билдингир үүлдерни катап «ажыдар» чорукка таваржып турар.

Тыва чогаалчыларның отчёт-сонгулдалыг хуралы бо четпестерниң чылдагааннарын илередип, аныяк тыва литератураның хөгжүлдезинге дөгүнүг тодаргай шиитпирлерни үндүрер. Литература болгаш уранчүүл дугайында партияның улуг сагыш салыышкыны чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерже шүлүкчүлерни, прозачыларны, драматургтарны хей-аът киирер.

Юрий КЮНЗЕГЕШ.

* *

Эш хуузунуң баштактаныы

С. САМБА-ЛЮНДУПКЕ

Ынаныштыг бижиктиг—
«Чогаалчы» деп билеттиг.
Ынчалза-даа ылаптыг
Чогаалы чок чованчыг.

* * *

В. КӨК-ООЛГА

Кара күжүр кадыр дагдан—
Торгалыгдан
Каш-даа катап халып турза, дириг
арткан...
Бак-ла чүве: Хорлуу кадай, Каразы
дег,
Маадыр кыстар амдыгаа дээр божуп
чадаан.

* * *

Л. ЧАДАМБАГА

«Аас-кежин» үнүп турда, кавайлыг
чаш
«Аас-кежиин» уруглар дег номчуй
берген.
Автору демир үжүүн чидир супкаш
Албан-ажыл ээреминче шымнып
кирген.

Ырлажылы

Орай кежээ таанда серпин,
Ойнаалыңар, хөглөөлицер,
бараалыңар, че,
Оран-чурттуң омак, хөглүү
Оолдарында, кыстарында,
бараан болуул, че.
Эштиң-өөрнүң үнүн кадар
Эдер-харжаан кайдал, эжим,
эгиннеп ал, че.
Хостуг, омак чолдугларның
Кожаң ырын ойнап берем,
ырлажылы, че.

С. САРЫГ-ООЛ.

Часкы бодал

Чывар биле хөртүк ийи
Ойлап дести,
Чылыг биле хөрзүн ийи
Хөглеп үнду.

Каш ай дургу көрүшпейн
Ындыглар бе —
Карак чажы дамырак бооп,
Кыланнашты.

Чассытпышаан, чылыг улам
Чыыра тутту.
Сактып, маңаан хөрзүн ацаа
Таалап туру;

Шылгзааны печок чидип,
Дирлип үнду.
Шырай-арны өңгүр, чырык —
Хүлүмзүрдү.

Ынчан чоорту хөөп, зартап
Эгеледи.
Ынчан чоруй ногаан тонун
Кедип алды.

Ынакшаанда черле ындыг
Хевин чазаар —
Ындыг бодал сеткилимни
Сергедип тур!

С. МОЛДУРГА.

Борбак-Арыг

Удур-дедир чечек солчуп,
Узун шыкка чарыш кылыр,
Ортулукта чодураага
Ойнап өскен ораным бо.

Эзремден балыктаар-даа,
Эриктерден даштар октаар —
Эге чашкы чылдарымны
Эргий сактып келир-дир мен.

Эртем-билиг далайынга
Эжиндиргеш чаныр келдим.

Чалыы күштүң чүктүлүнге
Шаптык болур берге чок-тур!

Маңаа өскен оолдар, кыстар
Машиназын башкаргылаан,
Бодал, эртем ажылында
Бо-ла хевзэр кады чор бис.

«Ынак мен» деп сөглөөн сөстү
Борта баштай дыңнаан-дыр мен.
Ындыг чараш илередп
Борбак-Арыг бадыткап каан.

Л. ХЕРТЕК.

Орукка

Узун орук талыгыр-ла ырак-даа бол,
Хөй-даа эвес, эвээш кезиин эртип чор мен,
Угаан-бодал, сагыжымны өөртүп чоруур;
Хөгжүп турар хоорай, суурлар тудуп каан бис.

Ында дүн чок сайгылгааннар сылдысталган,
Ырак-чоокта техника үнү долган,
Хостуг чуртун мактап ырлаан чонум ыры
Хоюңнадыр өлөйлээрге тааладым.

Бокпаланчак чинге орук унун дургаар,
Ара хонуп, чилчиин үскеш элеңнешкен,
Коъштуг аттар, тевелер ам көзүлбестээн,
Ажык-делгем орук-биле чоруп ор мен.

Ылгын маңныг чычаанымның соңгазындан
Ыдык черим хөгжүлдезин көрүп чор мен.
Ырак орук менче уткуй чыырлып-ла ор,
Ында шөлдер, колхоз суурун чуруксадым.

Эрги шагда чагырга чок халас чыткан,
Эмдик хемнер, черлик хову чулараткаш,
Тайбың ишке бүзүрелдиг бараан болган,
Төрээн чуртум бойдус, байлаан ырлаксадым.

В. ХОМУШКУ.

Аныяк критиктерни деткиир

Бистиң тыва чечен чогаалда критика эң-не хожудангай жанр болуп турар. Мону хөгжүдерге кандыг хемчегни хамыктың мурнунда алза чугуурул? Хоочун чогаалчыларывыска бо талазы-биле улуг идегелиг үр үеде салып келген бис. Ынчалза-даа ол чорук кандыг-бир шиитпирлиг түүнелди бербейн турар.

Ынчангаш олар чаа-чаа романнарны, тоожуларны, рассказтарны, очерктерни, шүлүглелдерни, шүлүктерни бижиирлер эвеспе, ону дүрген-не номчуур арганы алыр бис деп идегээш, чогаал критиказының талазы-биле аныяктарже көрүүмес болза хоржок болган-дыр. А олар илерер үнүн турар. Олар, ындыг хөй эвес-даа бол, боттарының сөзүн сөглеп эгелээннер. Кымнарыл ол? Чижээлээрге, А. Калзан-дыр. «Тыва шүлүктүң дугайында», «ТАР-ның үезинде тыва драматургия», Д. Куулар-биле кады «Орус дылдан тыва дылче чогаал очулгазының дугайында» деп үүлдерни ол бижээн. Ынчаарга М. Изынеева «Тыва рассказ дугайында», «Тыва чечен чогаалда сатириктиг жанр» деп үүлдерни бижээн, а Д. Куулар «С. А. Сарыг-оолдуң шүлүк чогаалы» деп үүлдү база бижээн.

Критиканы сонуургап, ол талазыбиле мергежилин шенеп чоруур оон өске-даа кижилер сөөлгү үеде илереп турар. Олар дээрге хамыктың мурнунда дыл, чогаал талазыбиле башкылар, эртем ажылдакчылары болгаш черле аныяк интеллигенция болур-дур. Оларны деткиири, оларны организас талазы-биле кандыг-бир хевирлээри, оларга кол даянып алгаш, чогаал критиказын шапкынчыдары— Чогаалчылар Эвилелиниң Тыва салбырының бир чугула сорулгазы.

Үстүнде адаттынган эштериниң үүлдерин сайгарып көөрге, оларда чамдык маргылдаалыг үүлдер бар, база чамдык үүлдер-биле чөпшээрежири берге болза-даа, оларның үүлдериниде чаа тыныштың бары илдең. Ону барымдаалааш, бисте критика талазы-биле час дүжүп келген, ам аяс чайның кирип келири чугаажок деп сөглеп болур. Чү-даа болза, курлавыр бар болган.

База критиканың чөптүг, шын болуру чугула. Чаңгыс талалай бээрин болдурбас херек. Кандыг-бир чогаалдың, чыылданың азы альманахта парлаан чогаалдарның сайгарылгазын кылып тура чамдык эштер үүгле оларның четпестерин казыксаар үүлдер бар. А чогаал критиказының сорулгазы чогаалды бүгү тала-биле көөрү болгай. Чижээлээрге, А. Куная биле О. Сувакпит С. Тамбаның чыылда шүлүктеринге рецензия бижээш, «дузун ажыдыпкан» үүл турган болгай. Ындыг үүлдер номчукчуларны чүвениң шынындан астыктырыы болур.

Прозачылар, шүлүкчүлер, шиичилер, критиктер болза, совет чогаалчыларның бирги Бүгү-эвилел съездизинге А. М. Горькийниң шын болгаш эки деп айытканы Л. Соболевтуң дараазында чугаазын утпас херек: «Партия болгаш чазак чогаалчыга бүгү чүвени бергеш, оортан үүгле чаңгыс чүвени—багай бижиириниң эргезин казып каан».

Мону удуртулга болдурар ужурлуг бис.

С. САМБА-ЛЮНДУП.

Чурукта (солагай талазындан): А. М. Турков — РСФСР-ниң чогаалчылар эвилелиниң оргкомитединиң төлөөлекчизи, Москва чогаалчызы, Н. Г. Балдано — РСФСР-ниң чогаалчылар эвилелиниң оргкомитединиң баштаар черинің даргазы, А. Арапчор, Ф. Сегленмей, С. Тамба, В. Эренчин, Ю. Кюнзегеш, С. Сарыг-оол, О. Саган-оол.

Чогаалчыларның хуралынга холбаштыр

РСФСР-ниң чогаалчылары бир дугаар съездизинге белеткениң турар. Чер-черде отчёт-сонгулдалыг хуралдар боop, тус-тус автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областларның чогаалчылары, оларның организациялары чогаадылгалыг болгаш организастыг ажылдарының түүнелдерин кылып, чедип алган ажылдарын болгаш кылып шыдаваан четпестерни демдеглеп, мурнунга чаа-чаа сорулгаларны салып ап турарлар. Тыва чогаалчылар база-ла отчеттуг үениң иштинде кылган ажылдарын болгаш четпестерин демдеглээр деп турар. Эткен хуралдан бээр дөрт чыл болган. Бистиң аныяк тыва литературавыска ол кыска хуусаа болур-дур. Ынчалза-даа чугаалаар үүлдер эвээш эвес чыглып келген.

Чүүн-даа мурнунда бистиң чогаалчыларывыстың чогаалдарының, номнарының дугайын чугаалаар апаар-дыр. Үүге дээрге олар чогаалчыларның кылган ажылдарының түүнелдери боop, оларның чогаадылга ажылдарының, өзүлделериниң херечилери боop турар.

1955—1958 чылдарның дургузунда «Улуг-Хем» альманахтың номерлериниден аңгыда, тыва чогаалчыларның 21 ному 64000 кезек ниити тираж-биле болгаш 171 парлаар ама хемчээл-биле үнген. Оларның иштинде шүлүк чогаалының 13, проза чогаалының 8 номнары бар. Мында школаларга литература талазы-биле номчулга номнары база киргеи. Б. Хөвеңмейниң «Өңүүктер-биле кады», В. Эренчиннин «Шүлүктери», Ю. Кюнзегештиң «Найыралдың тугу» деп шүлүктер номнары үнүлээн. С. Пюрбюнүң «Эрткен чылдарның шүлүктери» деп ному парлалгада кирген. Улустуң ырларының болгаш тыва композиторларның ырларының чыылдазындан аңгыда, орус дылга тыва шүлүктериниң чыылдазы «Тываның шүлүкчүлери» деп ат-биле үнген. Үк чыылдада бистиң авторларның дээре шүлүктерин Москваның болгаш областың шүлүкчүлериниң очулдурганы-биле үнген. Очулганың кол ажылларын А. Жаров, М. Скуратов, Е. Старинина болгаш олар-биле чергелештир бистиң областың аныяк шүлүкчүлери С. Козлова, М. Соболев, П. Босенко суглар кылгылаан. Үстүнде номнардан аңгыда бистин өзүп турар, ам дээрезинде чогаалчылар Эвилелиниң кежигүнү эвес, шүлүкчүлеривистиң номнары база тускай үнүлээн. Оларга О. Сувакпиттиң «Өөрүүкүнүн ыры», М. Кенин-Лопсанның «Улуг орук», С. Тамбаның «Мээн ырым», С. Сүрүн-оолдуң «Мээн аалым» деп номнары хамааржыр. К. Кудажының «Шүлүктери» парлалгада кирген. Бөлүк авторларның чыылдазы «Аныяк шүлүкчүлер» деп ат-биле үнген. Ында 22 кижи киржип турар.

Бо бүгүден аңгыда, С. Сарыг-оол биле А. Калзаннның «Литература дугайы» деп бичии ажылы парлаттынган. Ында литература теориязының дугайында, чечен чогаалдарның безектериниң дугайында доңчу билиглерни берип, ооц-биле эгелеп чоруур чогаалчыларга дузалаар сорулганы салган. Проза болгаш шин талазы-биле С. Токаның «Араттың сөзүн» (ийиги ном) тыва дылга, а бирги болгаш ийиги номнарны катканы орус дыл кыдыгына үнген. Ол ышкаш С. Сарыг-оолдуң «Чыылда чогаалдары», О. Саган-оолдуң «Рассказтар болгаш шиилери», бөлүк авторларның «Уруглар ному» парлалгада туруп турар. Оон аңгыда орус дылга рассказтар болгаш очерктериниң чыылдазы «Тыва дугайында рассказтар» деп ат-биле үнген.

Бо бүгү номнар бистиң чогаалчыларывыстың чогаадылга ажылының дугайын чугаалап турар. Үк чогаалдар-биле таныжып көөрге, бистиң литературавыстың ниити арны кестүп кээп, тыва авторларның чогаадыкчы аргалары сөөлгү үеде өзүп турары, оларның чогаадылга талазы-биле ажылы, мурнундагы чылдарга бодаарга, шынаржып турары эскертинип турар. Ынчангаш тыва литератураның хөгжүлдезинде чамдык бурунгаар базымнар бары тодаргай-дыр.

Тематика дугайын ап көрээлицер. Чоокка чедир-ле тыва литература тема талазы-биле кызыы болуп келген. Ол чоруктан ам хосталыр дээш оралдажып эгелээн бис. Бистиң чогаалчыларывыс тематиканы калбартырынче сагыш салып, совет Тываның социалистиг чаартылгазы дээш чоннуң демиселиниң янзы-бүрү талаларын көргүзеринче угланган базымнарны кылып эгелээн. Ажылчыннарның, чолаачыларның, механизаторларның, башкыларның, эмчилериниң, кызыгааржыларның болгаш совет ажыл-ишчилериниң дугайында чогаалдар бижиттинин турардан аңгыда, харын оон-даа ханылап, улустарның найыралының, тайбыңның дугайында чогаалдар тыптып кээп турар. Ол чорук бистиң литературавыска эң чугула.

Тыва литературада лирика дугайында база-ла ынчаар чугаалап болур барымдаалар бар. Тыва литературага политиктиг лирика үр үениң иштинде колдап турган. Ол база-ла чугула. Ындыг-даа болза ол чорук чаңгыс талалаш, амыдыралдан хоорулчак боop турган. Ам үеде ол байдал эттинин, сагыш-сеткилдин, ынакшылдың хайныышкыннары-биле холбашкан шүлүктер албеп турар. Бо талазы-биле 1957 чыл дүжүттүг болган. «Улуг-Хемниң» болгаш солуннар арыннарынга утка, хевир талазы-биле бедик, чараш чогаалдар үнүлээн.

Оон ыңай басня жанры бистиң литературада тыптып кээн турары өөрүнчүүт. Бо талазы-биле чамдык чогаалдар бар.

Бисте тыва прозаның эгезин салган болгаш номчукчуларның сонуургалын чаалап алган «Араттың сөзү», «Белек» ышкаш чогаалдардан аңгыда, сөөлгү үеде кыска рассказтар, очерктер болгаш шиилер бижиир орадлажышкыннар көвүдеп турары тыва литератураны хөгжүдеринге эң-не чугула болгаш ылангыя чаа эгелеп бижип чоруур авторларга биче хемчээлдиг чогаалдардан эгелээри ужурлуг болур-дур. Аңаа шуудааш, бөдүүн мергежилдерни ынчаар шингээдип алгаш, оон ыңай чогаалдың улуг хевирлеринче шилчип болур-ла болгай.

Тыва литературада үстүнде айыттынган бүгү-ле бурунгаар базымнар, чамдык чедимчелиг чоруктар бүгү чогаалчыларның, культура ажылдакчыларының киржилгези-биле, каттыжып ажылдааны-биле чедип алдынган. Ындыг-даа болза тыва чогаалчыларның чогаадылгалыг ажылдарында четпестериниң барын демдеглевейн баар арга чок.

Тыва литератураның, оон чогаалдарының ниити байдалын ап көөрге, бистиң чогаалдарывыстың тематиказы кызыы болуп турары ам-даа үргүлчүлевишаан болур-дур. Оон чижектери үүден көстүрүл дизе, тыва чогаалчылар амгы үениң ниити айтырыглары-биле холбашкан, тайбыңның болгаш улустар аразында найырал дугайында чогаалдарның саны кедергей эвээш. Амгы үениң бүгү делегей байдалында болуп турар болуушкуннар бистиң шүлүкчүлериниң болгаш чогаалчыларның кичээнгейинде кирбейн турар, бо талазы-биле чогаалдарны бижевейн турарын чугаалаары чугула.

Чогаалчыларның четпестериниң база бирээзи үүгле мергежил дугайында айтырыгта байдалдың ужуру биллине бээр.

Тыва авторларда чогаалдың уранчечен деннелин бедидер дээш, хевир-дүрзүлерни, маадырларның аажы-чаңын, сагыш-сеткилин ханыладыр чуруп көргүзер дээш, дылдың чечен аргаларын чедир ажыглаар дээш шудургу ажыл чедиишпейн турар деп бижизе хөөрединишкин эвес деп бодаар мен. Шынап-ла чогаалчыларның дыка хөй шүлүктери, чамдык рассказтары болгаш шиилери уран-чечен талазы-биле аскап турар. Оон хараазы-биле ындыг чогаалдарны номчуурга солун эвес, сеткил-бодалга сиңнигип артпас болур-дур. Оон чижектерин үүгле аныяк чогаалчыларның чогаалдарындан тып болур эвес, харын чогаалчылар Эвилелиниң кежигүннериниң безин чогаалдарындан эвээш эвести тып ап болур. Ындыг байдалдың боop турар чылдагааның чогаалчыларның боттарындан дилээр апаар. Бистиң чогаалчылар литература ажылының ужур-дузазын, оон улуг негелдерин кошкак шиигээдип ап турарындан, совет чогаалчыларның мурнунда турар сорулгаларның бедиин чегей үнелеп турарындан боop турар деп бодал төрүттүүп турар.

Бо байдалдан уштунарынче угланган чогаадылгалыг-даа, организастыг-даа ажылдарны РСФСР-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң Тыва салбыры сула чорудуп келгенин, чогаалдарны чугаалажыр, рецензилээр, литературлуг шүүмчүлелдиң аргаларын калбартыр ажылдарының кошкаан база демдеглээр апаар.

Улуг чогаалчылар литературага хөрээн ханызы-биле көрүп, боттарын аңаа белеткеп, чогаалдарын катап-катап бодап, чара бижип, катап-катап чаартып, кылып чораннар. Оон түүнелинде оларның чогаалдары ханы уткалыг, уран-чечен дылдыг, шевер сюжеттиг боop турар.

А. М. Горький мынчаар бижээн: «Төрүмелинден салым-чаяан деп чүвеге шоолуг-ла бүзүревес мен. Мен бодаарымга, үүгле чаңгыс салымчаяан (таант) бар. Ол болза кандыг-даа чүвени аңаа ынакшыл-биле кылып билири болур». Бо болза бодунуң чогаадылга ажылынга ынакшыыры, оон мергежилдерин могагшылаг чокка болбаазырадыры, эки чогаалдарны тургузары дээни олдур.

Совет чогаалчыларының мурнунга партия хүндүлүг сорулгаларны болгаш харымсалгалыг хүлээлгелерни тургузуп турар. Ол болза литератураның чоннуң амыдыралы-биле үргүлчү сырый харылзаалыг болуру, социалистиг ниитилел амыдыралының байлак болгаш хөй талаларлыг үүлдерин шын көргүзери, совет улустуң чаартыкчы ажыл-хөрээн, оон үүткүлдерин болгаш сорулгаларының чаагайын, бедик моральдыг мөзү-шынарларын тода болгаш бүзүрелдиг кылдыр көргүзери болур-дур. Бо сорулгаларга чогаалчы бүрүзү үүгле бодунуң чогаалы-биле харыылаар ужурлуг. Тыва чогаалчылар ынчаар билип турар.

О. САГАН-ООЛ.

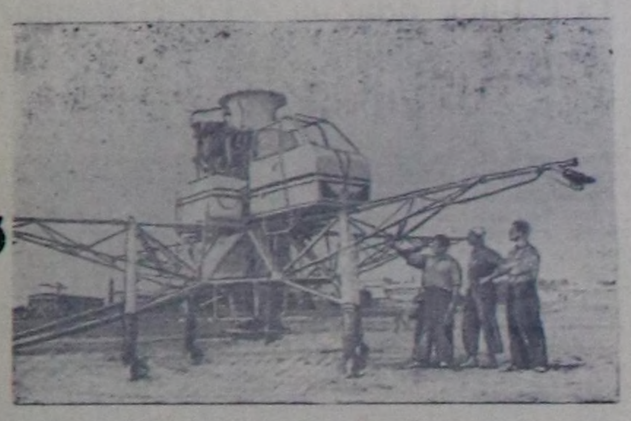

Конструктор А. Н. Рафаэлянцтың чогаатканы «Ужуп чоруур стол» деп адаар турболёду ужар-чүүл Хүнүнде Москва адаанда Тушино аэродромунга ужудуушкуннарны кылган.
Чурукта: «Ужуп чоруур стол» деп турболёт.
СЭТА-ныҢ фотохрониказы.

Мал ажылыныҢ продуктуларын белеткээр планнарны күүседип турар

Өвүр районнуҢ «Коммунизмче өрүк» колхозу (даргазы эш Шаа-[illegible]) бо чылын күрүнеге 690 цент-[illegible]р сүт белеткээр планныг тургаш, июль 20-ге чедир 711 центнерни, 14380 кг дүк белеткээриниҢ орнунга 15746 килограммны киргген. Колхоз ам 69 тонна сүттү болгаш 2 тонна дүктү пландан ажыр садар сорулганы салган.

«Бызыл тук» колхоз (даргазы эш Очур) 510 центнер сүт белеткээр тургаш, 545 центнерни киргген. Бо колхоз октябрьга чедир база бир ол хире сүттү күрүнеге киирер дээш чогуур хемчегларни ап турар.

Бо чылын район ниитизи-биле дүк кыргын алырының планын 147 хуу, күрүнеге дүк белеткеп киирериниҢ планын бир дугаар кыргыданың түҢнелинде күүсеткен.

М. ШОЙДАН.

Мурнакчы чолаачылар

Улуг-Хем районда Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниҢ чолаачылары эштер Гоголенко болгаш Берзилов олар ол колхозка ам алды чылдарныҢ дургузунда ажылдап, боттарынга быжыглаан автомашиналарны эҢ-не камныг башкарыы келгеннер.

Дуржулгалыг чолаачылар кызар, чаар материалдарны камналгалыг чарыгдавышаан, чүк сөөртүлгезиниҢ планнарын ай бүрүзүнде 200 хуу чедир күүседип турарлар.

Н. МАЙГЫН-ООЛ.

* * *

Сүт-Хөл районнуҢ «Алдан-Маадыр» колхозтуҢ чолаачызы эш Анзат автомашинаныҢ техниктиг ажаалдазын эки хандырып турар болгаш машина чолаачылаарының чурумун ажылдап келгениниҢ бүгү дургузунда шыҢгыы сагып келген.

Чолаачы Кара-Сал Анзат бодунуҢ сөөртүлге планын ай санында 175 хуудан кудулатпайн күүседип турар.

Х. МОНГУШ.

* * *

Өвүр районнуҢ «Коммунизмче өрүк» колхозта аныяк чолаачы комсомолчу эш Отук-оол тудуг материалдарын белеткээр чер ырак болгаш ол аразының оруу моондактыгдаа болза, хүнде үш удаа чоруп тургаш, чыл эгезинден бээр чуртталганың 8 баҢыцнарының тудуг ыяжын база 300 кубометр дилиг материалдарын тудуг шөлүнде сөөртүп чедирген.

Ш. САНДЫЙ.

Кукуруза өстүрер звенону ажылдадыр

Сүт-Хөл районнуҢ Киров аттыг колхозу бо чылын мал чеминге 63 га кукурузаны, 17 га тарымал тоорукту тараан. Кукурузаны өстүрери-биле ийи звенону тургускан. Кукуруза суггарыкчылары М. Богат-оол, О. Шактар-оол, О. Саар-оол олар боттарынга онзашкан черлерин ийи удаа суггарып доосканнар.

Комсомолчу М. Аптан-оолдуҢ удуртуп турар звенозунда ажыл кончуг четпес. Аптан-оол звенонуҢ ажылын удуртурдан турчук, харын боду шуут ажылдавастаан. Ол звенода чүгле ийи-үш кижилер ажылдап турар.

Суггарар, довураан үндүртүр болгаш бок үүштерни аштап арыглаары дээн ышкаш ажылдар хөй. Звено ыындыг багай ажылдап турда, хову ажылыныҢ бригадазыныҢ бригадири эш Х. Канчыыр-оол хемчег албайн, безин кукурузаныҢ үүҢүн сонуургап көрбейн турары шын эвес.

Х. БОРБАЙ-ООЛ.

Техника септелгезин өй-шаанда бедик шынарлыг чорудар

СЭКП ТК-ныҢ июнь ПленумунуҢ шиитпирлери-биле сорук киргген «Элегес» совхозтуҢ механизаторлары сиген ажаап алыр кампанияга техниканы белеткээр талазы-биле бодунуҢ мурнунга салдынган сорулганы чедиишкинниг күүсеткен. Сиген кезер 6 машиналарны, ийи ат кошкаш сиген бөлдүрер 8 машиналарны, силос ажаар 6 «К-2-6» деп комбайннарны болгаш өскедаа чепсектерни бедик шынарлыг кылдыр септээш механизаторларга дужаап берген.

Оон ынай он сес автомашиналарга чүк чүдүрер болгаш дүжүрер тускай механизмнерни таарыштыр кылган бис, ол механизмнер кандыг-даа маркалыг автомашинага тааржыр. Ол херекселдер аар күш-ажылды дыка чиигедир болгаш бир автомашинага чүк чүдүрер талазы-биле үш-дөрт кижиниҢ күш-ажылын солуп турар. Силос кылыр ногаан масса сигенни машинадан дүжүрер болгаш чүдүрер тускай механизмни таарыштыр дерип алыры берге эвес, ону колхоз бүрүзү кылып ап болур. Ол херекселдерни таарыштыр кылырынга чоону 12 мм, бир ужундан өске ужунга чедир алды метр демир аргамчы херек. Ол аргамчыныҢ ийи үштарын дөгерик кылдыр дээрбектээш ботботтарындан илбектештирип тудуштурар, а оларныҢ үштарындан бүдүн чартык метр хире кылдыр кылган 50 мм чоон, 1500 мм узун 4-5 доора ыяштар салгаш үштарын чалгын хевирлиг кылдыр ыяк быжыглап каар, ынчаар кылырга калбак сетка хевирлиг апаар. Ол таарыштыр кылган херексели машинаныҢ чүк чүдүрер хааржааныҢ кырынга доора салгаш бир ужун форгонга, а өске ужун хааржакты дамчыштыр кабинге быжыглаар. Ынчангаш силос массазын ооҢ кырынга чүдүрер.

Силос траншеазынга чедип келгеш машинаны ооҢ кырынче дедирлендирип эккээрге, траншеяныҢ өске талазында удур турган «ДТ-54» трактор ооҢ бодунга тааарыштыр кылган 20 метр узун демир аргамчыныҢ дузазы-биле чүктү оңгарже аңдара тыртып дүжүрүптер.

Силосту машинадан дүжүрерин шак ынчаар чартык механизастаан чорук силос белеткелиниҢ баштайгы хүннеринде-ле улуг ажыктыын көргүскен болгаш хөй-хөй кижилериҢ хол-биле кылыр аар ажылын чиигеткен. ОоҢ түҢнелинде чолаачылар Курзаков, Ничаев, Коровин олар силос сөөрттүр талазы-биле хүн нормазын 170—200 хуу күүседип турарлар, оон ынай траншеяга силос салыр кижилер болгаш трактористер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедиткен.

Дүжүт ажаап алырынга көдээ ажыл-агый машиналарын бедик шынарлыг септээр талазы-биле септекчилер улуг күжениишкинниг ажылдап турар. Септелге мастерскаязының коллективи ам 9 комбайннарны болгаш дүжүт ажаап алырынга хереглээр чепсек-херекселлерни белен кылдыр септеп доосканнар.

Машина-техника септелгезиниҢ бо изиг үезинде совхозтуҢ дирекциязы бистиҢ септелге мастерскаязының септекчи ажылчыннарын кол ажылындан чартыктырып, сиген белеткелинче киирип турарын чугаалаар ужурлуг. СовхозтуҢ шөлдериҢе бо чылын тараа дыка чаагай болур. Дүжүттү чидириг чокка ажаап алыр сорулга бистиҢ шуптувустуҢ мурнувуста салдынган, көдээ ажыл-агый машиналарын бедик шынарлыг септээш комбайнерлерге, машинистерге хүлээдип бээр бис.

Ф. ТУПИЦЫН,
«Элегес» совхозтуҢ машина-трактор септээр мастерскаязының эргелекчизи.

Чер болгандан бижип турары

Чедерде «Типилелге» көдээ ажыл-агый артели Таңды районнуҢ улуг колхозтарының бирээзи. Ол колхозтуҢ тудуг сууру-даа элээн сайзыраан. Ыындыг болза-даа, колхозчу суурну чаагайжыдарынче база ногаанчыдарынче кичээнгейниҢ салдынмайн турары дыка хомуданчыг. СуурнуҢ кудумчуларын чаагайжыыр сайзыратпаан, арыг-шеверниҢ хемчеглери боттанмайн турар. Тарып олурткан ыяштар кол кудумчуларда безин кончуг ховар, а бар ыяштарныҢ чайгы ажаалдазын кылбайн келгениниҢ кургап турар.

Колхозчу суурну чаагайжыдар база ногаанчыдар талазы-биле моон соңгаар боттуг хемчеглерни ап чорудары көдээ СоветтиҢ даргазы эш СенделдеҢ болгаш артель баштаар чериниҢ даргазы эш Караоолдан негеттинип турар.

Ч. МААДЫР-ООЛ.

* * *

Продукция бүдүрерин көвүдедир, оон бот-үнезин чиигедир болгаш шынарын улам бедидер дээш социалистиг чарышты боттарының аразынга калбартпышаан, Шуурмактың үлетпүр комбинадының (директору эш Миронов) ажылчыннары 1958 чылдың баштайгы чартыының бүдүрүлге планын 122 хуу кылдыр күүсеткеш, 100 муҢ рубльдиҢ чыылдазын чедип алганнар.

Чылдың бүдүрүлге планын Октябрь революциязының 41 чыл оюнуҢ байырлалынга чедир күүседир дээш чарыш ам ажылчыннарын ортузунда калбарган. Ажылчыннар эштер Горбунов, Пшеничников, Эренчин, Суханов, Гаев, Иванов олар социалистиг чарыштың типлекчилери болуп, июль айда боттарының бүдүрүлге планнарын кижи бүрүзү 200 хуудан өрү күүседирин чедип алганнар.

Т. НИКОЛАЕВ.

* * *

Сүт-Хөл районнуҢ Алдан-Маадыр чеди чыл школазының ажылчыны А. Хорлуу ам 8 чылдарның дургузунда хлеб быжырыкчызында ажылдап келген. Дуржулгалыг хлеб быжырыкчызы бодунуҢ назыны улгады берзе-даа, онаашкан ажылын аксеткилдиг күүседип, хлебти эҢ дээре шынарлыг кылдыр быжырып, хлеб быжырарының мергежилинге аныяктарны өөредип турар.

Б. ОНДАР.

* * *

Чугула тудуг материалы болур туйбуну бүдүрериҢе Чөөн-Хемчик районнуҢ «Хорум-Даг» көдээ ажыл-агый артелинде Монгуш Таан-оолга баштаткан школачы аныяктарның хөй кижи киржикчилиг тускай звенозу идепкейлиг киржип турар.

Август 10-га чедир 80 муҢ кезек туйбуларны бүдүрүп үндүрер деп сорулганы боттарының мурнунга звенонуҢ кежигүннери салган болгаш ам 40 муҢ кезек туйбуларны бүдүрүп үндүргеннер. Туйбу бүдүрүлгезинде школачылар Баракыс, Көк, Куулар, Барын болгаш өскелер-даа мурнакчы ажылдап, туйбу кылырынга мергежин турарлар.

О. МАСПЫЙ-ООЛ.

* * *

Чаа-Хөл районда «Типилелге» колхоз «ЗИС-5» деп маркалыг чаа автомашинаны чүгле ийи чыл бурунгаар садып алган. Ук машинаны камналга чок эдилеп келгениниҢ түҢнелинде ооҢ чугула кезектери үрелген болгаш читкилээн.

Ол машина ам ажыглаадан шуут үнген. Ыыныг бурузу-биле чаа техника ажыглаадан үнгенил деп айтырыгны тодаргайлаап, бурузлуг кижиден когаралды төлеттирерин колхозчулар негеп турар.

К. ХОВАЛЫГ.

* * *

Улуг-Хем районнуҢ Жданов аттыг колхозта аныяктарның туйбу бүдүрер звенозун чаа организастап тургускан. ОоҢ составында 17 кижи кирген, оларның хөй нуруузу школачылар. Чаа өөредилге чылы эгелегиже чедир үжен муҢ кезек туйбуларны бүдүрерин школачылар хүлээнип алган күжениишкинниг ажылдап турарлар.

С. ОНДАР.

* * *

Бии-Хем районнуҢ «Партияның XX съездизи» көдээ ажыл-агый артелинде ийи электростанциялар бар. Ыындыг болза-даа, ол электростанциялар бо чылдың баштайгы чартыында барык ажылдаваннар. ОоҢ кол-ла чылдагааны болза, 300 метр электри удаазыннарының чок болуп турары.

Электростанцияларының ажылдавайн келгени колхоз бүдүрүлгезинге улуг когаралды чедирип турар.

Н. ШИРНЕҢ.

Колхозтарда тудуг ажылы

Барыын-Хемчик районда «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниҢ хереҢжен колхозчулары тудуг ажылынга идепкейлиг киржип турар. ХереҢжен тудугжуларының тускай звенозу амгы үеде колхозтуҢ клубунуҢ иштин болгаш даштын малгаштап, чугайлап, өрээлериниҢ шалазын, соңгаларының рамаларын бүрүн будуп доосканнар.

Колхоз клубунуҢ септелгезинге эштер Хомушку, Дензиваа, Ховалыг олар эҢ мурнакчы киришкен.

С. ЛАСЮРЮН.

* * *

Өвүр районнуҢ «Коммунизмче өрүк» колхозунуҢ туйбу бүдүрер звенозунуҢ кежигүнери бо чылын 80 муҢ кезек туйбуларны бүдүрүп үндүрер планныг тургаш, баштайгы чартык чылдың дургузунда 40 муҢ кезекти бүдүргеннер. Туйбу бүдүрүлгезинге колхозта школачылар мурнакчы киржип турар.

Туйбу бүдүрериниҢ чыл планын Октябрь революциязының 41 чыл оюнуҢ байырлалынга чедир ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш звенонуҢ кежигүннериниҢ ортузунда калбарган. Ылаңгыя эштер Дүкей, Куулар, Монгуш олар боттарының нормаларын кижи бүрүзү 150 хуу күүседип турар.

О. ДАРЫМА.

* * *

Тудуг планнарын күүседиринче Чөөн-Хемчик районда «Хорум-Даг» көдээ ажыл-агый артелиниҢ баштаар чери сагыш салбайн келген. ОоҢ түҢнелинде тудуг ажылдарының, ылаңгыя чуртталга бажыцнары тударының планы үстүрүгге четкен. Малчыннарга тудуп бээр деп планда көрдүнген чуртталганың 8 бажыцнарының чаңгыс-даа кубометр ыяжын амга чедир белетнеевээн, суурга тудар дээн чуртталганың 10 бажыцнарының чаңгызыдаа ажыглалга кирбээн.

Ол ышкаш мал ажаалары, культура-амыдыралдың болгаш бүдүрүлгениҢ тудугларын кылыр планнар күүсеттинмейн келген. Тудуг ажылының бо колхозта шак ыындыг багай чоруп турарының кол чылдагааны чүдел диле, тудуг материалдарын чедир белеткеп албаанында, тудугжуларыҢ күш-ажылын четпес организастап турарында. Тудуг ажылынче хүн бүрүҢ кичээнгейни угландырары артель баштаар чериндеп негеттинип турар.

С. КЫРГЫС.

* * *

Колхозчуларының материалдыг деңнелиниҢ өскөнин-биле чергелештир, оларның культуразы хүн бүрү өөрүп турарын Чаа-Хөл районда «Типилелге» колхозтуҢ баштаар чери барымдаалап көрөйн келген. Чүнар бажыҢ тудар дугайында колхозчуларның негелдели амга чедир боттанмаан, а артель кежигүнериниҢ бо культурлуг негелделин хандырарын колхоз баштаар чери соңгаарладып турар.

Колхозчуларының чөптүг негелдезин хандырары чугула.

К. МААДЫР-ООЛ.

* * *

Улуг-Хем районда «Эйлиг-Хем» көдээ ажыл-агый артелиниҢ баштаар чериниҢ даргазы эш Согаяков чуртталга бажыцнарын тудар планны күүседиринче кичээнгейни угландырмайн келген түҢнелинде бо чылын тутса чогуур 13 бажыцнарның чаңгызы-даа амга чедир ажыглалга кирбээн. Тудуг ыяжы болгаш дилиг материалдары үзүктелип турар үжүрүнде ыыныгчылар чамдык хүннерде ажыл чок турар үжүрге таваржып келген. Тудуг бригадазында өөш-ажылдың сагыллга-чуруму сандарган ойндалда.

Чуртталга бажыцнарын болгаш өске-даа тудугларны кылыр планны күүседиринче угланган тодаргай хемчеглерни алыры артель баштаар чериндеп негеттинип турар.

М. САДЫЫ.

Чаа-Хөл районда Ленин аттыг колхозтуҢ амгы тоонунге революция мурнунда чүгле чаңгыс хүрээ турган. Ам ында колхозчу суур өөрүп турар.
Чурукта: Ленин аттыг колхозтуҢ кудумчуларының бирээзинде чуртталга бажыцнары.
Фотозу В. Уколовтуу.

Көдээ Советтер ажылынче улуг кичээнгей салыр

Советтер — бистиҢ Совет Социалистиг үрүүневистиҢ политиктиг үндезини болгаш ажылчы чоннарның эҢ-не массалыг органы болур. Партия болгаш чазак көдээ СоветтериниҢ мурнунга ажыл-агый, культура тургузуушкунунуҢ талазы-биле сөөлгү үеде улуг болгаш харыысалгалыг сорулганы салып турар.

БистиҢ районда көдээ СоветтериниҢ ажылы сөөлгү үеде элээн экижээн. СоветтериниҢ ажыл-чорудулгазын экижидер болгаш оларның массалар-биле харылзаазын күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ныҢ секретариадының доктаалын СоветтериниҢ сессияларынга совет активчилериниҢ калбак киржилгези-биле чугаалажып база оны амыдыралга боттандырар талазы-биле практиктиг хемчеглерни ажылдап кылгаш, ооҢ күүселдезин дээш организакчы ажылдарны чоруткан.

Ылаңгыя чон ортузунга организас-массалыг ажылды Эрги-Барлык көдээ Совет (даргазы эш Норбу-Самбуу) көскүү-биле экижидип, СоветтиҢ сессияларын доктаатты-ган хүүсааларда эрттирип, аңаа ажыл-агыйның, көдээде культура тургузуушкунунуҢ чугула айтырыгларын чугаалажып, депутаттарның болгаш совет активчилериниҢ санал-оналдарына үндезилеттинген хемчеглерни ажылдап кылгаш, ооҢ күүселдезин организастап келгениниҢ түҢнелинде СоветтиҢ ниити ажылы, ооҢ ажыл-агыйга, культура хөрөөнге, колхоз бүдүрүлгезинге удуртулгазының деңнели бедээн. Ол СоветтиҢ ажылының бистиҢ районда өске көдээ Советтерден онзагай үүлү ооҢ чон-биле үн бүрү харылзаазының экижээнинде.

СоветтиҢ чанында үргүлчүүҢ комиссиялары сессияларга эдерилчи илеткелдерни кылып, күүскомга боттарының саналдарын киирип турарлар. Депутаттар СоветтиҢ шиитпирин чонга тайылбырлап, соңгукчулар-биле ужуражышкыннарны кылып, оларга отчёттарны берип турарлар.

СоветтиҢ ажылынга депутаттар Чыргал, Семис-оол, Дагбы, Сюрюн, Хирлиш, Чавыдак, Ёндан-Самбуу, Севен болгаш көдээ клуб эргелекчизи Отугаш суглар идепкейлиг киржип келгеннер.

Часкы тарылганы организастыг, бедик агротехниктиг деңнелге эрттиреринiҢ айтырыын күүскомнуҢ болгаш колхозтуҢ баштаар чериниҢ каттышкан хуралынга чугаалашкаш, күштү болгаш хөрөңгилерни шын таарыштыр тургусканының түҢнелинде, часкы тарылга 9 ажыл хүннеринде доозулган, тараа культураларының тарылга планын 108 хуу күүседкен. Кукуруза олуртурунуҢ планын ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ депутады эш Сарыгларның башкарылгазы-биле дөрбелчин уяланчак арга ёзугаар үш ажыл хүннеринде бүрүн тараан.

Оон ынай мал чемнеринге 413 га чаңгыс болгаш хөй чылла үнер сигеннерни база дазылында чемиштиг культураларны тарып, часкы хову ажылдарын колхоз районда бир дугаарында дооскаш, чайгы чер аңдарылгазын хуусаа бетинде 126 хуу күүседкен. Часкы хову ажылдарынга болгаш чайгы чер аңдарылгазынга механизаторлардан эштер Тойлу-Хаак, Семис-оол, Семен, Бюрков суглар — тергиин эки ажылды тудуг болгаш суур чаагайжыдылгазы болур. Эрги-Барлык көдээ Совет суурнуҢ бүгү кудумчуларынга ат тывыспышаан, бажыцнарны дугаарлааш, 1400 ыыштарны тарып олурткан, 14 көвүрүглерни, 800 метр хире черге тудуш херимнерни, 2 чаа кудуктарны болгаш өске-даа ажылдарны кылган. Бо ажылга депутаттар Чыргал, Хирлиш, активчилер Отугаш, Севен олар эки киришкеннер. Суур чаагайжыдылгазының талазы-биле ол көдээ Совет районда бирги черни өөлеп турар.

СоветтиҢ эки ажылының бирээзи болза, бюджеттиҢ орулгалыг кезээн хандырганы болур. Бо хереккe депутат бүрүү идепкейлиг киржип турары-биле чондан кирзе чогуур үндүрүглер ийи кварталдарда 128 хуу чыгдынган. СоветтиҢ чанында көдээ клуб (эргелекчизи Отугаш) эки ажылдап, ында колхозчу аныяктардан тургустунган 30 ажыг кижи киржикчилиг уран-чүүл бөлгүмнери ажылдап, ында колхозчуларга, Кызыл-Мажалыкка, кожазында колхозтарга концерттерни хөй удаа көргүскеннер. Уран-чүүл коллективи район маргылдаазынга ийиги черни өөлөөн. Совет амгы үеде школаның, клубтуҢ, эмнелге пунктузунуҢ септелгезин багай өвес организастап турар.

СоветтериниҢ организас-массалыг ажылын экижидер талазы-биле, ылаңгыя бюджеттиҢ орулгалыг кезээн күүседир талазы-биле сөөлгү үеде Аксы-Барлык (даргазы эш Сюрюн), Хөнделең (даргазы эш Чынан) көдээ Советтер мурнукузундан эки ажылдап турар апарганнар. Көдээ СоветтериниҢ ажылынга депутаттар Өлзей, Хымыш (Аксы-Барлык), Гончаренко (Кызыл-Мажалык), кадарчы Тамдын-оол (Шекпээр) олар идепкейлиг киржип, боттарының онзашкан ажылдарын үлегерлиг күүседип келгилээн.

Доктаамал комиссияларын ажылынга Кызыл-Мажалык, Аксы-Барлык, Эрги-Барлык көдээ Советтер эки кичээнгей салып, оларга даянып ажылдап турарлар. Райкүүском Эрги-Барлык, Аянгаты, Шекпээр көдээ СоветтериниҢ илеткелдерин дыңнааш, чамдык организастыг хемчеглерни алган. Ыындыг болза-даа чамдык көдээ Советтер ам-даа багай ажылдап турар.

МооҢ чижээнге, Аянгаты көдээ Советти (даргазы эш Агбаан) киирип болур. Бо Совет бодунуҢ организас-массалыг ажылын, чон-биле харылзаазын дыка сулаатган. Алды айның иштинде чүгле 2 удаа сессия чыылдырган болгаш күүскомнуҢ хуралдарын кончуг ховар, белеткел чок, куду деңнелге эрттирип турар. Ай санында тодаргай план чок ажылдап келген. 17 депутаттардан чүгле 6 кижи боттарының округтарының соңгукчуларынга отчёттарын кылып берген.

Аянгаты көдээ даргазы эш Агбаанның ажылды мынчаар четпес организастаанының түҢнелинде, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга удуртулга дыка кошкай берген. Часкы үеде суур чаагайжыдылгазының талазы-биле барык-ла кандыг-даа ажыл кылбаан, харын-даа ол Советти эш Агбаан даргалаарының мурнунда төп кудумчунуҢ ийи талазында ыыш олурткаш тудуш херим-биле кажаалап каан турган, ам оортан чүү-даа артпаан болгаш оргу-делгем болгаш ногаан кудумчунуҢ ортузун куду суг баткаш, оңгарландыр шаап каапкан. Суурда бок болгаш чуунду төгер оңгарлар, шеверленир бажыңнар дыка ховар. Көдээ СоветтиҢ секретары Чамзыт-оолдуҢ чурттап орар бажыңының херими, крышазы, печказы чок, ында чаңгыс-даа ыыш тарыттынмаан.

Көдээ Совет бодунуҢ бюджединиҢ орулгалыг кезээ — чондан кирер үндүрүглер чыылдазын өнза багай кирер, аңаа бодунуҢ удуртукчу күүседкен. Ийиги кварталда ол чыылдаларның планын чүгле 50 хуу күүседкен. Ол ышкаш суурда клубтуҢ, кижи эмнелгезиниҢ пунктузунуҢ ажылынче кичээнгей салдынмаан, оларның кышка удур белеткели ам-даа эгелеваан. Эрткен чылын колхозчулар боттарының күжү-биле бөжулга бажыцын тудуп алган, ону дериг-херекселлер-биле хандырбаан. Көдээ СоветтиҢ даргазы Агбаан, колхоз даргазы Очур мынчага чедир ону «сен дериир сен» дижип, бот-боттарынче чуүй кагжып олурарлар.

Көдээ Совет колхоз бүдүрүлгезинге ханылап кирбейн турар. СоветтиҢ сессияларынга, күүскомнуҢ хуралдарынга-даа колхоз бүдүрүлгезинге хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып көөрүн, колхоз бүдүрүлгезинче колхозчуларны эвиелдээрин онза багай боттандырып турар. Эрткен чылдың июль 1-де турганынга деңнээрге сүт бүдүрерин колхоз-ниитизи-биле 11 тонна көвүдеткен. Күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын чүгле 56 хуу күүседкен. Чылдың эгезинден бээр сагдынган 47 тонна сүттүн чүгле 20 тонназын күрүнеге саткаш. 27 тонна сүттү бодунуҢ иштики хереглелериниҢе чарыгдаан, бир эвес ол сүттү камныг чарыгдап турган болза, колхоз күрүнеге сүт садарының планын ыракта ажыр күүседип болур турган. Көдээ Совет, ылаңгыя оон даргазы эш Агбаан бо чорукту эскерип көрбейн барган.

Малдың чаш төлүнүҢ камталалы багай тургустунган. Төрүттүгген хаван оолдарының 34,2 хуузу өлүп хораан. Амгы үеде малдың баш санын өстүреринiҢ чыл планының күүселдези дүвүрээннинг байдалда тургустунган. Бо байдалды өөренип көөр, практиктиг хемчеглерни алыр талазы-биле көдээ СоветтиҢ ап турар хемчеглери чок.

Колхоз бүдүрүлгезинче ханылап кирер, аңаа бодунуҢ удуртукчу саңлдарын чедирер талазы-биле Шекпээр көдээ Совет Аянгаты көдээ Советтен дээрелевейн турар. Шекпээр көдээ Совет (даргазы эш Хүлер-оол) суур чаагайжыдар, эмнелге, клуб болгаш школа ажылын удуртур талазы-биле база-ла четпес ажылдаан.

Хөй-ниитиниҢ чурумун үрээр, арагалаашкынга удур демиселди күштелдириниҢ орнунга. СоветтиҢ даргазы, партия кежигүнү эш Хүлер-оол боду массалыг арагалаашкын организастап, сош-содаа кылып турганы дээш чогуур харыысалгага кирген. Ол ышкаш колхоз санакчызы Кундуй-оол 4—5 хонуктарда ажылын өөн каташ арагалап турган. Бир эвес СЭКП райкому, райкүүском көдээ СоветтериниҢ ажылынга удуртулганың экижилгезин чедип алган болза, оларның ажылынга мыындыг шыңгыы четпестер турбас деп чүве билдингир. Ол талазы-биле ам-даа четпес ажылдаанывысты миннир херек.

РайоннуҢ ажылчы чоннары СЭКП ТК-ныҢ июнь ПленумунуҢ төөгүүт доктаалын улуг өөрүшкү-биле хүлээп алгаш, амгы үеде чаагай сигенни малга белеткен, бедик дүжүүтү чидириг чокка чогуур үезинде ажаап алырынга белеткенип, боттарының аргаларын болгаш күрлавыдларын санап көргеш, партия болгаш чазактың сагыш салымышкынынга харыы кылдыр 100 тоннадан эвээш эвес сүттү, 700—800 тонна тарааны күрүнеге планнан дашкаар садарын хүлээнген.

Бистер моон соңгаар көдээ СоветтериниҢ организас-массалыг ажылын экижидип, оларның чон-биле харылзаларын күштелдирип, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга оларның удуртукчу ролун бедидип турган улам-на улуг чедиишкиннерлиг болуп шыдаар бис.

А. ТАМДЫҢ-ООЛ,
Барыын-Хемчик райкүүскомнуҢ даргазы.

Бедик деңнелге чөвүлел хуралды саат чокка эрттирерин улустар негеп турар

МОРИС ТОРЕЗТИҢ ЧУГААЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Париж чоогунда Баньол хоорайга болган митингиге чүве чугаалап тургаш, Франциянын Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чингине секретары Морис Торез делегейниң амгы байдалының шынгыызын онзалап демдеглээн. Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң районунуң кырында коргунчуг кара булуттар диргелип турар деп ол чугаалаан. Бүгү делегейниң улустары ханы дүвүрээнинде турар. Диргелип келген айыылды чайладыры-биле улуг күрүнелерниң чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралын саат чок эрттирер дугайында Н. С. Хрущевтүң саналдарынга олар изиг байыр чедирип турарлар.

Ол саналдарны бүгү делегейде улус массалар деткээн деп Торез айыткан. Француз социалистиг партиядан аңгылагы, бүгү социалистиг партиялар база ону деткээн. Ол саналдарны хөй-хөй чазактар хүлээп алган.

Бедик деңнелге чөвүлел хуралды саат чок чорударынга чөпшээрежилгени француз чазактан чедип алырынче бүгү ажылчы чоннарны чугаазының түңнелинде Торез кыйгырган.

Багдад керээзиниң чөвүлелиниң сессиязы

ЛОНДОН. (СЭТА). Багдад керээзиниң чөвүлелиниң сессиязы июль 28-те Лондонда ажыттынган. Ол шериг блогунуң киржикчилери чурттарының — Англияның, Турцияның, Пакистанның болгаш Иранның премьер-министрлери болгаш даштыкы херектер министрлери сессияның ажылында киржип турар. Блокта кирип турар карачаңгыс араб күрүне — Ирак сессияда киришпээн. АКШ-тың күрүне секретары Даллес сессияда хайгаракчы болуп олуржуп турар. АКШ керээниң киржикчилериниң санында кирбейн турса-даа, оон чөвүлелиниң чанында тургустунган комиссияларда киришпишаан, багдат керээзиниң ажыл-чорудулгазын контрольдап турары билдингир болгай.

Сессия ажыттынарының мурнунда Даллес англи премьер-министр Макмиллан-биле болгаш багдат керээзиниң киржикчилери чурттарының министрлери-биле чугаалажыышкыннарны кылып алган. Парлалга тайылбырларындан кестүп турарын ёзугаар алырга, АКШ-тың күрүне секретары араб күрүнелериң херектерин холгаарлаарының база Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң районунга империалистиг политиканы чорударының чепсээ болуп турар ол шериг блогун хевээр артырар дээш бүгү-ле күжениишкиннерин салып турар.

Англияның премьер-министри Макмиллан сессияны ажыткаш, Иракта «халаптыг болуушкуннар» дугайты хараадаан сеткилин илергейлээн. Амгы сессияның киржикчилери «эвилелдин, тодаргайлаарга багдад керээзиниң сорулгаларынга боттарының хандыкшылдыын камгалаар бодалдыг» болгаш ону «амгы байдалдарда канчаар кылырын» шиитпирлээрин бодап турар деп Макмиллан медеглээн.

Ливанның иштики херектеринге америк холгаарлаашкын

ЛОНДОН. (СЭТА). Ливанны эжелеп ап турар америк шериглериниң болгаш Каттышкан Штаттарның күрүне секретарының Ливанда чорун турар оралакчызы Мэрфиниң чүдек-бужар ролюн англи солунларның корреспондентилериниң ливан найысылдан дыңнадыгларында бижип турар. Чижээ, «Обсервер» солунунуң Бейрутта корреспондентизи Фильбиниң бижип турары болза, «Мэрфиниң ажыл-чорудулгазы чүгле фактыларны илередири-биле дөозулбайн турар». Мэрфи Ливанның иштики херектерин холгаарлап, чаа президентиниң сонгулдаларынга саңлдарын чедиреринде оралдажып турар деп корреспондент айыткан.

Ливан улустуң хөөнүн барымдаалаашкын, корреспондентинин оон ыңай демдеглээни болза: «Бир өвес ам сонгуттурар президент америк саңлдар чок болур болза ыракта-ла дөөре болур турган ийик. Бир өвес аңаа америк саңлдарны халдадып каар чүве болза эрге-чагыргага оон турарының хуусаазы кончуг кыска болуп чадавас».

Моолда үөрлээшкин

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАР-ның сонгу талакы районнарында улуг үөрлээшкиннериң дугайын Монцамэ агентилели дыңнаткан.

Чойбалсан, Хэнтэй болгаш төп аймактарда одарларны болгаш чурттакчылыг чамдык черлерни суг үери апкан. Улан-Баторда хоорайның одалга-биле ажылдаар электри төвүүн, үлетпүр комбинадының болгаш ажылчын суурнуң турар районун төптен үзе кире берген. Электри дамчыдылгазының шугумун үрепкен. Хоорайның төвүнче чире шаап кирип келген сугнуң агымнары хөй-хөй бажыңнарның адаанда хос черлерин, складтарны долуп, чамдык районнарны шыва алы берген. Ам ол черлерден чурттакчыларны өскээр көжүрүп турар.

Үеринің чүгле Улан-Баторга безин таварыштырган когаралы миллион-миллион тугрик кылдыр санаттының турар. Тол хемде болгаш оон адырларында суг июль 28-тин дүнезинде немей деренней үргүлчүлээн.

Үөрлээшкинге болгаш оон уржуктарынга удур демисел чорудары-биле МАР-ның Министрлер Төвүлели чазактың тускай комиссиязын тургускан.

ЛИВАН—АРАБ КҮРҮНЕ

Ливанны делегей чуруундан тыварда Чер ортузу далайның чөөн эриин көөр. Оон кызыгаарлажып турар күрүнелери — сонгу болгаш чөөн база чөөн-мурнуу талазында Каттышкан Араб Республика (Сирия району), а мурнуу талазында Израиль күрүне.

Ливанның девискээри—10,4 муң дөрбелчин километр, а чону 1 миллион 416 муң кижи. Оларның 90 хуузу арабтар болгаш күрүнеиң албан ёзузунуң дылы араб дыл болуп турар. Ынчангаш Ливан—араб күрүне.

Чурт 5 можулардан тургустунган. Найыслалы—Бейрут (400 муң чурттакчылыг). Оон ыңай кол хоорайлары Триполи (78 муң чурттакчылыг), Сайда (40 муң чурттакчылыг), Захли (20 муң хире чурттакчылыг). Ол кол хоорайлар шуптузу Чер ортузу далайның эринде туруп турар.

Ливан —кошкак хөгжүлделиг көдээ ажыл-агыйлыг чурт. Чоннуң 50 хуузу көдээ черлерде чурттап турар. Көдээ ажыл-агыйның продукциязы национал орулганың 19 хуузу болуп турар, а үлетпүр национал орулганың 16-ла хуузун берип турар.

Чурттуң экономиказында капитал салыышкынның 90 хуузу даштыкы чурттарныы болуп турар. Чурттуң үлетпүрүнүң кол нуруузун даштыкы капиталдың (Англияның болгаш Францияның) монополиялары эзелеп турар. Чер эдилелинде помещик ёзу хевээр артышаан.

1954 чылда Ливанга 1866 өөредилге черлери саналтынып турган. Олар колдуунда эге школалар. Ында база-ла даштыкының өөредилге черлери хөй. Чижээ, дээди өөредилге черлери: америк университет болгаш француз университет. Ливанның национал университеди 1951 чылда тургустунган.

1941 чылда Ливан тускай улус болган. Ливанның күрүне тургузуу —парламентилиг республика. Күрүне эрге-чагырганың дээди органы —чаңгыс палаталыг парламент. Ол 44 депутаттардан тургусгунган. Парламентини чажыт бадыллашкынныг бүгү-ниити, дорт сонгулда эргезинге үндезилеп 4 чыл хуусаалыг сонгуур. Парламентиниң палаталы президентини 6 чыл хуусаалыг сонгуур. Президент кижи министрлер чөвүлели-биле кады күүсекчи эрге-чагырганы боттандырып турар. Президент хоойлу саналдаар болгаш хоойлуну чөпшээревейн базар эргелиг. Президентиниң чөпшээрвээн хоойлузу күш чок болур. Чазак чери парламентиниң мурнунга харысалга хүлээр эргелиг. Республиканың президентизи 1952 чылдан бээр барыын талакы чурттарның политиказын эдерген Камиль Шамун болуп турар.

1946 чылда бадыаттынган хоойлуну ёзугаар ажылчы чоннарга 8 шактыг ажыл хүнүн, чылда 15 күнде төлевирлиг шөлээни доктаатган. Ол хоойлуну көдээ ажыл-агыйның болгаш чурт чагырга черлериниң ажылчыннарынга болгаш албан-хаакчыларынга нептеретпейн турар. Хөрээженнериң күш-ажылын эр кижилериниңден үлетпүрде —барык ийи катап, а көдээ ажылагыйда — дөрт катап куду кылдыр төлеп турар.

Ливанда эзлээн каш политиктиг партиялар бар. Национал блоктуң партиязы — ам эрге-чагырганы эзлеп турар. Ол партия помещик бөлүктериниң болгаш улуг буржуазияның эрге-ажыктарын барымдаалап турар.

Социалистиг депшилгелиг партия— национал буржуазияның партиязы. Ол партия шериг эвилелдеринче Ливанның киреринге удурланып турар.

Конституустуг эвилел деп партия — национал буржуазияның эрге-ажыктарын барымдаалап турар мөөренгей үзелдиг партия.

1955 чылда тургустунган национал конгресс— Ливаннын национал партияларының хөй нуруузун, профэвилел болгаш аныяктар организацияларын каттыштырып турар эвилел. Национал конгресс Ливанның национал эрге-ажыктарын, хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап, империалистиг блоктарже чурттуң киреринге удурланып турар. Оон баштыңнарының бирээзи Жорж Ханна — тайбың дээш ливан демиселчи, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кожигүнү.

Коммунистиг партия 1930 чылда Сирияның болгаш Ливанның компартиязы кылдыр тургустунган. Компартия ажылчын аңгының эрге-ажыктары дээш, чурттуң шуут национал хамаарышпас чоруу дээш, чуртту демократчыдар дээш демисежип турар. Оон хүрээлининде 10 муң чыгыы кижи бактаап турар. (1956 чылда). Коммунистиг партиязының чиңгине секретары —Халед Багдаш.

Ливанда ажылчыннарның 56 профэвилелдери, элээн каш аныяктар, хөрээженнер болгаш өске-даа бөлүктериң организациялары ажылдап турар.

Ливан 1945 чылда Араб чурттарның лигазынга (эвилелинге) киргеи, 1945 чылдан бээр Каттышкан Нациялар Организациязының кежигүнү болуп турар.

Бодунуң географтыг байдалы-биле болгаш стратегтиг ужур-дузалыбиле Ливан болза Араб Чөөн чүкте улуг рольду ойнап турар. Чер ортузу далайның чөөн эринде эң улуг порт — Бейрут хоорай болуп турар. Чоокку Чөөн чүкте эң улуг аэродром база Ливанның девискээринде. Сайланың болгаш Триполиниң пароходтар доктаар „турушталарынче чер ишти-биле нефть дамчыдылгалары Иракта болгаш Саудиядан каап кирген. Тодаргайлаарга Араб Чөөн чүктен тып үнүүрүп турар нефтиниң хөй нуруузу Ливанны дамчыштыр чоруп турар. Ынчангаш Ливан болза Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң чурттарынче кирер оруктуң аксы болуп турар. Шак моон ужурунда империалистер Ливанче бар-ла шаабиле чүткүп турар.

1957 чылда Ливанның барыын чүк политиказын эдерген чазаа «Эйзенхауэр-Даллестиң доктриназын» хүлээп аптарга, чурттуң хөй-ниитизи ону буруу шаап эгелээн. Ливанның хамаарышпас чоруунга ол доктринаның айыылдыг чоруун чурттуң чүгле демократтыг күштери эвес, харын база национал буржуазиязы билген. Ливанның политиктиг партияларының хөй нуруузу Эйзенхауэр-Даллестиң доктринаызынга удур демиселди ынчаарда-ла чоруда берген.

Президент турган кижи чаа сонгулдаларга катап сонгударын Ливан конституциязда чөпшээревейн турза-даа, Шамун президентиге база катап сонгудар оралдажышкынны кыла бергени хөй-ниитиге билдине берген соонда Шамуниуң реаксылыг чазаа-биле Ливанның хөй-ниитизиниң аразында чөрүлдээлер улам чидигленген.

Империалистериң чимзениишкинин илередип, бодунуң эргелери дээш демиселче ливан улусту кыйгырып турган «Телеграф» солуннуң эзэн болгаш кол редактору, сураглыг хөй-ниити ажылдакчы Насиб Метни май 7-де өөнчүк-чөнгээбиле өлүрген чорук ливан улустуң демократтыг эргелериниге удур идепкейлиг хөделилишкинче реакцияның болгаш оон артында турар империалистериң шилчээнин көргүскен. Ливанның сураглыг политиктиг ажылдакчылары, чижээ мурнунда президент турган Бешар Эль-Хури, премьер-министрлер турган Саиб Салам, Рашид Бераме, Абдаллах Яфи, социалистиг депшилгелиг партияның улуттукчузу парламент депутады Джумблат болгаш оондаа өскелер чазактың реаксылыг политиказынга удурланып үнген. Ливанга ынчаарда үнген кризистиң баштайгы хүннеринде-ле иштики чөрүлдээлер мырыңай киткээн.

Чурттуң ол иштики чөрүлдээлериниң түңнелинде Ливанга дүшкүүрлүг болуушкуннар эгелээн. Ливан улус бодунуң конституустуг хосталгазы болгаш эргелери дээш, даштыкы холгаарлаашкыдан бодунуң чуртун камгалаар дээш холунга боо чепсээн туткаш демисежип үнген. Ол чорук империалистерге таарымча чок болганының ужурунда америк-англи колонизаторлар Ливанның иштики хөрээнге киржип, агрессчи чорукту кылып эгелээн.

Ынчалза-даа ливан улустуң демиселин бүгү делегейниң депшилгелиг күштери деткип, империалистиг холгаарлаашкынга удурланыышкынның чалгыы чер бүрүде калбарган. Ам бүгү делегейде мындыг сөстер күчүлүү-биле диннирен турар:

— Ливандан аспаацар тыртынар!

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың чиик атлетиктериниң командаларының маргылдаазы

Июль 28-те В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң улуг спорт шөлүнге Совет Эвилелинин болгаш Американың Каттышкан Штаттарының эн күштүг чиик атлетиктериниң аразынга маргылдаа үргүлчүлээн.

Спорттун он чүүл хевиринге маргыжарлар стадионнуң шөлүнге бир дугаарында үнүп келгеннер. Олар 110 метрге бедик ыыштар ажа халып маннаар чарышты кылганнар болгаш диска (тырыкы) октаанар.

Олуттарны долдур олурупкан көрүкчүлер 200 метрге хөрээженнериң болгаш эр улустуң демиселин кончуг сонуургап көргеннер. Хөрээженнериң 200 метрге чарыжында америк спортсмен Л. Уильямс биле Совет Эвилелиниң телээлекчизи М. Иткина 24,4 секундаларда деңге келгеннер. Ынчалза-даа фото-чуруктуң көргүскен бичии ылгалын барымдаалаап бирги черни америк спортсмен алган деп санаан. Үшкү черни И. Даниэльс (АКШ) алган.

Ол хемчегге эр улустан Э. Коллимор (АКШ) 21,3 секундада маннааш бирги черни алган. 2-ги болгаш үшкү черлерни совет спортсменнер Ю. Коновалов биле Л. Бартенев эзлээннер.

Хөрээженнериң 80 метрге бедик ыыштарны ажа халып маннаар чарыжынга Г. Быстрова (ССРЭ) тиилээн. Оон түннели 10,8 секунда болган. Совет спортсмен Н. Елисеева ийи дугаар болган. Л. Фоулей биле Д. Мак-Каффрей (кайызы-даа АКШ) 3-кү болгаш 4-кү черлерни эзлээннер. Оларның түннелдери 11,9 болгаш 12 секундалар болган.

Эр улустуң 800 метрге чарыжы солун болган. Америк спортсмен Т. Куртней ону 1 м. 48,8 секундада эрткеш бирги черни алган. Совет спортсменнер Г. Говоров, П. Варрак олар оон дараазында келгеннер.

Делегей рекордсмени Г. Девис (АКШ) 400 метрге бедик ыыштар ажа халып маннаар чарышка 50,4 секундада маннап, кончуг эки түннелди көргүскен. Ийнги черни Д. Колбрит (АКШ), үшкү черни Ю. Литуев (ССРЭ) алган.

Маргылдааның эрткен 20 хевирлериниң соонда АКШ-тың командазы 113 санны ап, мурнап турар болгаш ССРЭ-ниң командазы 100 санныг болган дугайында саннарны стадионнуң кырынга чырыткы-биле коргускен. Ону мынчаар санап турар: тиилээн болза 5 сан, ийнги черни эзлээнде 3 сан, үшкү черге—2 сан, дөртү черге—бир сан бээр.

Америк болгаш совет спортсменнериң аразынга маргылдаа чидиг спортчу демиселге эртип турган. Эр улустуң черниң бедиин халыыры кончуг солун болган. Чиик атлетиканың бо хевириңе тускай делегей рекорду хамааржып турар Ч. Дюмас АКШ-тың адын камгалаан болзадаа, маңаа Совет Эвилелиниң төлээлекчилериниң артык чоруу илергей болган. 2 метр 3 сантиметр бедикти халаан соонда Ю. Степановтан өске киржикчилер маргылдааны соксатканнар. Степанов 2 метр 6 сантиметрни, 2 метр 9 сантиметрни, адак соолунде 2 метр 12 сантиметрни ажа халаан. Ийнги черде ССРЭ-ниң төлээлекчизи И. Кашкаров—2 метр 3 сантиметрни халаан. Ол бедикти ийи америк спортсменнер базаа ажып эрткен, ынчалза-даа олар аңаа хөй санныг халыгларны кылганнар.

Хөрээженнериң черниң узуруун халыырынга совет спортсменнер өске тиилелгени чедип алганнар. Совет Эвилелиниң чемпиону А. Чойко 5 метр 95 сантиметрни халаап, бирги черни алган. Ийнги черни Н. Казьмина алган. Үшкү черде Э. Смит (АКШ) болган.

Хөрээженнериң аразынга ядро идип октаарынга Э. Браун 16 метр 54 сантиметр чедиргеш, АКШ-тың чаа рекордун тургускан. Ийнги черни Г. Зыбина (ССРЭ) эзлээн.

Р. Бабка (АКШ) дисканы 57 метр октаап тиилээн. Ийнги черни база америк спортсмен А. Ортер алган. Үшкү черде В. Трусенев (ССРЭ).

Черниң узуунун үш базып халыырынга 1957—1958 чылдарда чурттуң чемпиону болган совет спортсмен О. Ряховский кайгамчыктыг чедишкинин чедип алган. Ол 16 метр 54 сантиметрни халаан. Ынчангаш мурнунда турган делегей рекордун 3 сантиметр ажырган.

Совет спортсменнер база ийи тиилелгени чедип алганнар. Хөрээженнериң аразынга 800 метрге чарыка Совет Эвилелиниң чемпионка минск спортсмен Е. Ермолаева бир дугаарында келген. Оон шагы 2 минута 11,8 секунда. Ийнги черни В. Муханова (ССРЭ) эзлээн.

3 муң метрге моондактар эртер чарышка баштай Совет Эвилелиниң чемпиону болгаш рекордсмени С. Ржишин биле АКШ-тың чемпиону Ч. Джонсонуң аразынга демисел болган. Бир дугаарында совет спортсмен куштуг доозуп, 8 мин. 42 секундада келген. Оон соонда Ф. Коулмен (АКШ) келген. С. Пономарев (ССРЭ) үш дугаар болган.

Эр улустуң 1500 метр чарыжынга америк спортсмен Д. Грели 3 минута 46,7 секундада келген. Ийнги черни ССРЭ-ниң төлээлекчизи И. Пипине эзлээн.

Маргылдааның 28 хевирлериниң соонда Совет Эвилелиниң командазы 151 санны, АКШ-тың командазы 150 санны алган.

Копье октаар талазы-биле болгаш 5 муң метр черге чарышка маргылдааларны муң-муң көрүкчүлер улуг кичээнгейлиг хайгаарап көргеннер. Ол ийи маргылдаага совет спортсменнер тиилээннер. В. Кузнецов копьену 74 метр 67 сантиметр октаан. Ийнги черге база Совет Эвилелиниң төлээлекчизи Ч. Валлман кирген. 5 муң метр чарышка 14 минута 28,4 секундада маннап келген совет спортсмен Х. Пирикивини стадионга келгеннер куштуг адыш часкаашкыны-биле уткааннар. Ийнги черге У. Деллинжер (АКШ) база ол ышкаш түннелдиг болган.

4х400 метрге эр улустуң эстафетазынга АКШ-тың командазы тиилээн.

Спорттун он чүүл хевирлериниң талазы-биле маргылдаага Р. Джонсон (АКШ) тиилээн. Спорттун бо эң нарын маргылдаазынга ол чаа делегей рекордун тургускан. В. Кузнецов (ССРЭ) ийнги черде.

Ийи хүн куштуг спортчу демиселдиң түңнелинде Совет Эвилелиниң чыныды командазы 172 санныг болуп тиилээн. АКШ-тың командазының саны 170.

Суд залындан

Оорну шииткен

Ооржак Дөрбет-оолович Ашакпан өвүр райпозунуң дүнеки таңныылынга ажылдап тургаш, бодунуң эрге-хүлээлгезин өскээр ажыглап, магазиниңиң, столоваяның болгаш складтың шоочаларынга дүлгүүрлер таарыштырып алган турган.

Мурнунда ийи удаа шииттирип чораан Ашакпан ниитизи-биле 2870 ажыг рубль түңнүг бараанларны оорлап, бодунга шингээткени истелгеден илерээн.

Районнуң улус суду Ашакпанның үүлгеткен кем-херектерин илередеш, ону 6 чылда эдип-чазаар күш-ажыл лагеринге хоругдап шииткен.

О. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Делегей байдалының допчулалы

Чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралын улустар негеп турар

Чоокку Чөөн чүкте америк-англи чепсектиг халдаашкын-биле холбаштыр улуг дайын өртүүнүң айыылы бүгү кижи төрелгетении дүвүреткен. Оон-биле кады чоокку чөөн чүк кризизи болза делегей ареназында күштерниң таарыштыр тургустунулгазы хосталгага ынакшылдыг улустарга боттарының тура-соруун чепсектиң дузазы-биле дөгээрин оралдажып болгаш от-биле ойнап турар кижилерге ажык чок болуп турарын тодаргай көргүзүп турар. Империалистиг агрессорлар мораль талазы-биле кадыг-дошкун ангылаттырыышкында болу берген. Араб Чөөн чүкте оларның дээрбечи үүлгедиглерин чүгле хамыктың мурнунда араб чурттарда эң калбак улус массаларның талазындан эвес, харын буржуаз чурттарының хөй-хөй чазактарының болгаш көскү ажылдакчыларының талазындан база бир эп-сеткилдиг болгаш шиитпирлиг ойтур шаап турар. Чүс-чүс миллион кижилериниң тура-соруун илеретпишаан, чепсегленнишкиннерни дүжүрер болгаш улустар аразынга кады ажылдажылга дээш чоокта чаа-ла Стокгольмга доозулган конгресс агрессорларны каргап, Чоокку Чөөн чүкте чепсектиг халдаашкынны доп-дораан сокадырын негээн.

Улустуң килениниң күжү болгаш ССРЭ-ниң кызыгаарларының чоогунда улуг айыылды тургузуп турар болуушкуннарны сагыш амыр көрүп олурбас деп чүвени сагындырган Совет Эвилелиниң быжыг туружу агрессорларны, бети дээрге-ле, амгы үеде боттарының шериг авантюразын Ливан болгаш Иордания-биле кызыгаарлаарынче албадапкан. АКШ-тың болгаш Англияның албан кижилери Араб Чөөн чүкте шериг акцияларын Ирак республиканың тиилелгези-биле холбаштыр чоруткан деп ажыы-биле чугаалап турган-даа болза, олар Иракче шургуп кирерин дитиктээннер. Ынчалза-даа бо дээрге АКШ-тың болгаш Англияның чагырыкчы бөлүктери Араб Чөөн чүкке боттарының колониалдыг тергиндилин база дагын тургузар дээр бодалдарындан өйталаан дээни ол эвес-тир. Араб Чөөн чүкте даштыкы шериглерни улам-на мөөнеп турары болгаш Ливанда америк үүлгедиглер бо дугайын херечилеп турар.

Америк солдаттарның чыдаларынга даянып алгаш, АКШ-тың дипломаттары ливан улустуң шуут-ла иштики херектерин ыят чок холгаарлап турар. Ливанда далаш-биле чедип келген, күрүне департаментизиниң төлээлекчизи Роберт Мэрфи Ливанның президентизи албан-дужаалга «тааржыр» кандидатты ам дилеп турар, президентинин июльдиң төнчүзүнде соңгуур деп турар. Ливанның «хамаарышпас чоруунун болгаш бот-эргезиниң дугайында» америк чагырыкчы бөлүктериниң «сагыш салыышкыны» ол ышкажыл!

АКШ-тың болгаш Англияның Араб Чөөн чүкте үүлгедиглери делегей байдалын дендии изиглендирген. Дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче боттуг орукту Совет Эвилели айыткан. ССРЭ-нин, АКШ-тың, Великобританияның, Францияның болгаш Индияның чазактар баштыңнарын КНО-нуң чиңгине секретарының киржилгези-биле эң дүрген ужураштырар дугайында Совет чазактың баштыны Н. С. Хрущевтуң саналын бүгү делегейде калбаа-биле деткээн, оон уламыңдан империалистиг политиканың чамдык калчаалыг камгалакчылары безин бо удаада ол саналга ажыы-биле удурланып дитикпээн. Бүгү-ниити хүлээп көрүүшкүнү ёзугаар алырга, чоокку чөөн чүк кризизин угаангыр шиитпирлеп таарыштырарынче Барыын чүктү кыйгырган Совет чазактың эгелээшкини дүшкүүрлүг чорукту улам ыңай изидерин болдурбазының хөрээнге шиитпирлиг рольду ойнаан. «Совет премьер Никита Хрущев делегейниң изий берген дүшкүүрлүг байдалының температуразын кудуладырының оралдажышкының карак чивеш дээр аразында кыла каапкан... деп Ассошиэйтед Пресс дээр америк агентилелдиң хайгааракчызы Райан бижээн. Чоокку Чөөн чүк дугайында айтырыгның талазы-биле бедик деңнелге чөвүлел хуралче орук кыйгырыы онза угаангыр шиитпир-дир».

Бо байдалдарда Лондонда, Парижте болгаш Вашингтонда албан кижилериниң бөлүктери чоокку чөөн чүк кризизин чугаалажыры-биле чазактар баштыңнарының ужуражыышкынына янзы-бүрү чылдактарлыг арга-биле боттарының чөпшээрежилгезин бергеннер. Оон-биле кады олар ындыг ужуражыышкын Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң хемчээлинге болурун саналданнар. АКШ-тың даштыкы политиказының "чазактар баштыңнарының ужуражыышкынын күзевейн турар удуртукчулары Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелинге ужуражыышкындан Совет Эвилели ойталаар боор деп идеген турганының фактызын буржуаз парлалга безин чажырып шыдаваан. «КНО-га чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралын чыылдырар саналды бедик деңнелге чөвүлел хуралды чыылдырарын хамыктың мурнунда негеп турган кижи—Совет Эвилелиниң төлээлекчизи Никита Хрущев хүлээвес боор деп Вашингтонның албан-дужаалдыг кижилери идегел салып турганын» Вашингтонның «Нью-Порк таймс» солунунуң корреспондентизи Рестон июль 23-те бижээн.

Ынчалза-даа Совет Эвилели ол саналдан быыдаваан. Тайбыңга ынакшылдыг политиканың принциптеринге шынчы болгаш дайынны болдурбазының бүгү-ле арганларны ажыглаарын күзээш, Совет чазак Айыыл чок чоруктуң хемчээлинге чазактар баштыңнарының ужуражыышкынын болдурбазының хөрээнге шиитпирлиг рольду ойнаан. «Совет премьер Никита Хрущев делегейниң изий берген дүшкүүрлүг байдалының температуразын кудуладырының оралдажы